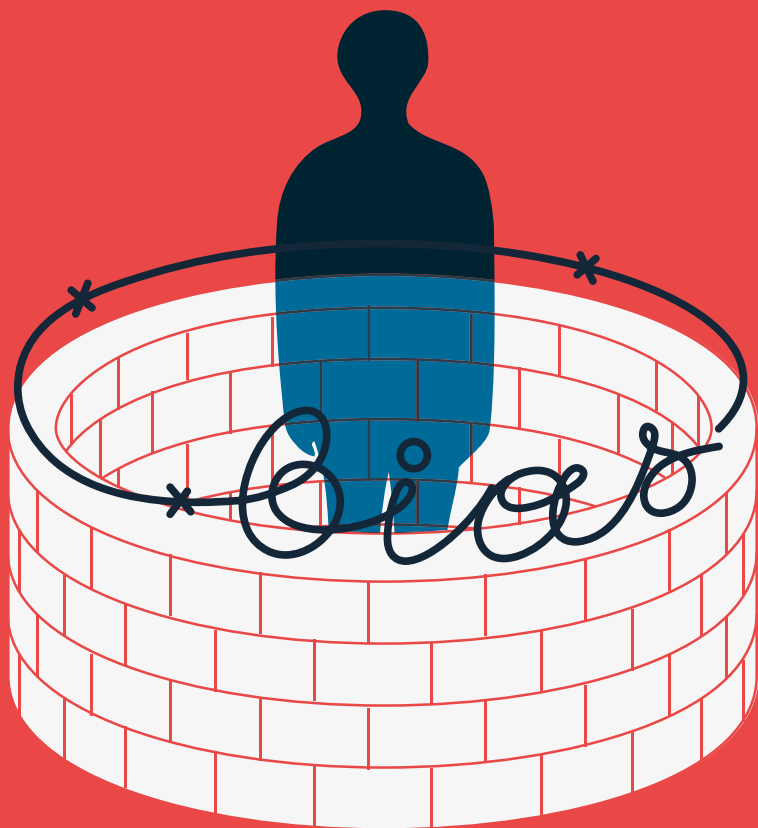


# Licem u lice sa nasiljem izazvanim predrasudama

– smernice za socijalne radnike



**Ova publikacija je objavljena u okviru projekta Otkrivanje efikasnih sredstava za zaštitu žrtava nasilja izazvanog mržnjom (JUST/2013/JPEN/AG/4563, koji finansira Program za krivično pravo Evropske unije) i projekta Prevencija zločina iz mržnje u zemljama Centralne I Istočne Evrope i Zapadnog Balkana (Grant br. No.81410046, koji finansira Međunarodni Višegrad fond).**

Izdavači: In IUSTITIA, o.p.s. (Češka Republika), Nomada Association for Multicultural Society Integration (Poljska), L'udia proti rasizmu (Slovačka), Vive Žene (Bosna i Hercegovina) i Međunarodna mreža pomoći IAN (Srbija)

Urednik: Klára Kalibová

Autori: Klára Kalibová (In IUSTITIA), Katarzyna Pawlik (Nomada; chapter Specifics of field social work with persons endangered by bias violence), Irena Bihariová (L'udia proti rasizmu; chapter Possibilities of social workers in providing assistance in criminal procedure)

Prevod: Ljiljana Grubač

Dizajn korica: Joanna Jopkiewicz

Prelom i grafika: Dušan Šević, New Assist

Copyright © In IUSTITIA, o.p.s.,  
Nomada, L'udia proti rasizmu

© autori, urednik i izdavači

Dizajn korica © Joanna Jopkiewicz

Broj strana: 31



# Sadržaj

Uvod.....	3
Glosar.....	4
Šta je nasilje uzrokovano predrasudama?.....	5
Verbalni napadi.....	5
Uznemiravanje, zastrašivanje i pritisak.....	6
Psihološko nasilje.....	7
Seksualno nasilje.....	7
Nasilje preko interneta.....	7
Uništavanje imovine.....	8
Fizičko nasilje.....	8
Pokazatelji krivičnog dela izazvanog mržnjom.....	9
Osoba je izložena nasilju izazvanom predrasudama.....	10
Počinilac.....	11
Kako se krivično delo čini.....	11
Vreme i mesto krivičnog dela.....	12
Odsustvo bilo kakvog drugog razloga.....	13
Posebne karakteristike rada terenskog socijalnog radnika sa osobama ugroženim nasiljem usled predrasuda.....	13
Priprema za dolazak na teren.....	14
Rad na terenu.....	16
Uticaj nasilja izazvanog predrasudama na živote ugroženih ljudi i zajednica i uloga socijalnog rada.....	17
Dostojanstvo.....	18
Gubitak osećaja sigurnosti i gubitak kontrole.....	19
Medicinske i psihološke posledice i trauma.....	21
Odnosi i društvene veze.....	22
Gubitak posla ili izvora prihoda ili neuspeh u školi.....	22
Finansijske implikacije i gubitak smeštaja.....	23
Neželjena pažnja.....	24
Mogućnosti socijalnih radnika da obezbede pomoć u krivičnom postupku.....	25
Osnovne činjenice o krivičnom postupku.....	26
Terenski socijalni radnik kao zastupnik žrtve.....	27
Izabrana prava žrtve tokom krivičnog postupka.....	27
Pravo na informaciju.....	27
Pravo da se bude aktivan tokom postupka i pravo na svedočenje.....	28
Pravo na zaštitu.....	28
Pravo na nadoknadu štete.....	28
Pravo na zaštitu od ponašanja policije ili odluka policije, tužilaštva i suda.....	29
AUTORI PUBLIKACIJE I PARTNERI PROJEKTA.....	30
IN IUSTITIA, o. p. s.....	30
PEOPLE AGAINST RACISM (PAR).....	30
NOMADA UDRUŽENJE ZA MEĐUSOBNU DRUŠTVENU INTEGRACIJU.....	31
IAN – Međunarodna mreža pomoći.....	31
VIVE ŽENE.....	31

# Uvod

Predstavljamo vam priručnik u kojem bismo želeli da skrenemo pažnju na problem krivičnog dela izazvanog predrasudama: na njegove karakteristike, oblike u kojima se javlja i na to kako pomoći pojedincima koji su ga proživeli putem zakonskog i nezakonskog delovanja. Krivično delo izazvano predrasudama je incident usmeren protiv osoba ili njihove imovine zbog njihove pripadnosti (stvarne ili one koju zamišlja počinitelj) određenoj grupi koja se počinocu ne dopada, prema njoj ima predrasude ili gaji mržnju, kao što su, npr. napadi zasnovani na boji kože, nacionalnosti, etničkoj pripadnosti, jeziku, verosipovesti, polu, dobi, mentalnoj ili fizičkoj hendikepiranosti, psihoseksualnoj orijentaciji ili drugim karakteristikama koje ima neka grupa ljudi.

Ova publikacija je namenjena socijalnim radnicima i svim pojedincima koji rade u manjinskim grupama i u dodiru su sa osobama izloženim krivičnom delu izazvanom mržnjom usled različitih aspekata koji ih čine različitim od većinskih grupa. Nisu sve grupe pravno zaštićene u svim zemljama koje se pominju u ovoj publikaciji. Kroz poređenje i predstavljanje situacija u nekoliko centralnoevropskih i istočnoevropskih zemalja želimo da vam predstavimo pravnu i socijalnu perspektivu u širem kontekstu, kao i da naglasimo da pravne mere nisu uvek odgovor na probleme. Kroz poređenje situacija u različitim državama, cilj nam je da skrenemo pažnju na činjenicu da su krivična dela izazvana mržnjom društveni problem u Evropi i u svakoj državi pojedinačno.

Takođe bismo želeli da istaknemo da, kao što ste možda već primetili, rad sa pojedincima iz manjinskih i nepriviligovanih grupa zahteva svesno korišćenje jezika koji ističe samopoštovanje, ne obeležava niti daje prioritet i ne oduzima pravo delovanja određenim grupama ili pojedincima. Iz ovog razloga bismo takođe želeli da se obrati pažnja na jezik koji koristimo kada se govori o incidentima u koje su osobe uključene. Iznad svega, izbegavamo reč „žrtva“, koja ima različite pasivne i pogrdne konotacije. Zamenjujemo je opisnim oblikom, i na taj način omogućavamo da se prikaže stvarna situacija, a da se uvedenom pojedincu ne oduzme mogućnost da deluje i reaguje. Istovremeno, opisujući zakon, koristimo pravni rečnik, u kojem nema uvek poštovanja. Na ovaj način pokazujemo da pojedinci koji su napadnuti na osnovu svojih verovanja, boje kože ili veroispovesti nisu uvek bili pasivni i da se, kao i svaka osoba koja je napadnuta, bore za svoja prava i bezbednost. Opisujući takve situacije, trudimo se da ne obeležavamo, već da pokažemo reakcije neslaganja, otpora i zastupanja. Opisujući svet rečima, oblikujemo ga, tako da, kada jezik ne oduzima moć pojedincima, ustvari im daje pravo delovanja i jača njihovu spremnost da reaguju na krivična dela izazvana predrasudama.

Ovaj priručnik su napisali članovi organizacija iz Bosne i Hercegovine, Češke Republike, Poljske, Srbije i Slovačke, koji pomažu osobama izloženim krivičnim delima izazvanim mržnjom. Njegov sadržaj je rezultat naših sastanaka, razmišljanja i podeljenih iskustava.

Predajemo ga vama, u nadi da će vam biti od koristi u vašem radu, da će vam pomoći da prepoznate krivična dela izazvana mržnjom, da na odgovarajući način reagujete na njih i da podržite povređene pojedince. Gledajte na to kao na društveni problem koji se odnosi na sve nas, na našu bezbednost i harmoničan život u lokalnim zajednicama.

*Ova publikacija je objavljena u okviru projekta Otkrivanje efikasnih sredstava za zaštitu žrtava nasilja izazvanog mržnjom (JUST/2013/JPEN/AC/4563, koji finansira Program za krivično pravo Evropske unije) i projekat Prevencije mržnje u EEZ i državama Zapadnog Balkana (odobrenje br. No.81410046, osnovan Međunarodnim višegradskim fondom).*

# Glosar

**Nasilje izazvano predrasudama:** Nasilje motivisano predrasudama počinioca protiv grupe koju predstavlja konkretna žrtva. Nasilje u ovom slučaju može da poprimi različite oblike, od verbalnih napada do psihološkog pritiska, napada na imovinu i fizičkog nasilja. Termin koriste organizacije i autori koji žele da naglase opravdanje za ovu vrstu nasilja - predrasude počinioca. Mi želimo da koristimo ovaj termin u ovoj publikaciji.

**Nasilje izazvano mržnjom:** Iako se ovaj termin često koristi kao sinonim za nasilje izazvano predrasudama, činjenica da ono često izaziva potrebu za intenzivnim odnosnom ispunjenim mržnjom između počinioca i žrtve jeste neki vid klopke. Napadi mržnje mogu zapravo imati nefizički, ali dugotrajan oblik. Termin uglavnom koriste međunarodne i međuvladine organizacije (OEBS/ODIHR).

**Ekstremizam:** Ovaj termin se koristi da označi ideologije ili aktivnosti u suprotnosti sa dominantnim propisima društva, naročito kada je reč o zaštiti osnovnih prava i sloboda i sa demokratskim osnovama pravne države. Osnovni problem sa ovim terminom jeste činjenica da se često koristi za borbu protiv manje konvencionalnih, ali i dalje legalnih radnji; ovaj termin je i neprecizan i nedostaje mu konkretan kontekst. Koriste ga država i policija u nekim centralnoevropskim i istočnoevropskim državama da označe šta je zapravo nasilje izazvano predrasudama i mržnjom.

**Osobe zaplašene nasiljem ili izložene nasilju:** Osobe koje iz nekog razloga mogu da budu napadnute ili da se suoče sa strahom od takvog napada. Termin naglašava činjenicu da su osobe izložene nasilju iznad svega ljudska bića, a ne pasivni subjekti napada (žrtve) ili strane u krivičnom procesu (oštećena strana). Mi želimo da koristimo ovaj termin u ovoj publikaciji.

**Oštećena strana:** Pravni termin koji se obično koristi u kontekstu krivičnog postupka da označi stranu u tom procesu koja je pretrpela štetu po zdravlje ili imovinu ili neki drugi nematerijalni gubitak. Oštećena strana je aktivna strana krivičnog postupka. Mi želimo da koristimo ovaj termin u kontekstu krivičnih procesa.

**Žrtva:** Termin pre svega označava metu nelegalnih aktivnosti i podrazumeva pasivnost i ličnu povezanost sa nasilnim delovanjima. Termin se naročito može koristiti u pravnom kontekstu Direktive ili Akta o žrtvama nasilja. Neki autori, naročito oni iz inostranstva, pokušavaju da zamene ovaj termin drugim, mnogo aktivnijim i moćnijim terminom (preživeli). Termin nije u široj upotrebi u centralno- i istočnoevroskim jezicima. U ovoj publikaciji nastojimo da ga koristimo koliko je moguće najmanje, prvenstveno u pravnim kontekstima.

# Šta je nasilje uzrokovano predrasudama?

Nasilje koje je izazvano počiniočevim predrasudama u vezi s etničkom pripadnošću žrtve, njene veroispovesti ili nedostatka iste, zdravstvenog stanja, nacionalnosti, pripadnosti nekoj društvenoj zajednici ili potkulturi, na osnovu političkog mišljenja, polne identifikacije ili orijentacije, boje kože ili bilo koje slične predrasude naziva se **nasilje izazvano mržnjom i/ili nasilje izazvano predrasudama**.

NASILJE + PREDRASUDE = NASILJE IZAZVANO PREDRASUDAMA/MRŽNJOM

U nekim slučajevima koncept **nasilje izazvanog predrasudama** takođe se koristi i za nasilje izazvano mržnjom. U nekim državama Centralne i Istočne Evrope termin **ekstremističko nasilje** se takođe koristi za nasilje izazvano mržnjom. Ovi su koncepti, pak, vrlo zbunjujući, budući da podrazumevaju da nasilje izazvano neprijateljskim osećanjima i ono izazvano predrasudama isključivo sprovode ekstremisti (kao nasilje ekstremista) ili na ekstreman način (brutalno, ili, retko, ali na ekstreman način). Niti jedna od ovih teza nije ispravna.

Nasilje izazvano mržnjom ima sledeće oblike:

- Verbalno nasilje
- Uznemiravanje, zastrašivanje i pritisak
- Psihološko nasilje
- Seksualno nasilje
- Fizičko nasilje
- Nasilje preko interneta
- Teroristički napadi

Neki oblici nasilja iz mržnje krivična su dela. Da li se neki oblik ponašanja smatra **krivičnim delom** zavisi od lokalnog pravnog poretka (videti poglavlje o pravnom poretku u državama Višegradske grupe ili Zapadnog Balkana).

Slabiji izrazi neprijateljskog osećanja i netolerancije nazivaju se **govor mržnje**. Govor mržnje se susreće u vidu šala, u govoru na društvenim mrežama na Internetu, u medijima (uključujući onlajn medije) i u političkim debatama. Neke oblike mržnje zabranjuju nacionalni zakoni ili čak i evropski zakoni.

## Verbalni napadi

**Oblici** Ovo su onlajn ili lični, telefonski ili pismeni napadi na grupe ili pojedince. Verbalni oblik nasilja izazvanog mržnjom može takođe da ima oblik cele knjige,

fan stranice na Fejsbuku, tekstova pesama ili govora na demonstracijama. Verbalne napade često prate fizički napadi. U takvim slučajevima oni su dokaz motivacije za fizički napad. Cilj verbalnih napada jeste da se ukaljaju zajednica, kultura, običaji ili jezik žrtve i na taj način žrtva unizi. Često je sadržaj verbalnog napada ili potpuno neosnovan ili samo delimično tačan.

**Doživljaj žrtve:** Žrtve verbalne napade, naročito one koji se ponavljaju ili dugo traju, često doživljavaju kao nešto vrlo ozbiljno i proživljavaju ih jednako snažno kao i fizički napad. Neke grupe osoba pod rizikom nasilja izazvanog mržnjom toliko često podležu verbalnim napadima da to smatraju nerešivom situacijom. To ne znači da ih to ne povređuje. Takve osobe su vrlo osetljive kada neko umanjuje ozbiljnost takvih verbalnih napada ili ih čak naziva normalnim.

**Primer:** U lokalnim novinama pojavljuje se članak pod naslovom „Romski klošari ponovo napadaju!“ U njemu novinar opisuje izmišljeni problem sa romskom porodicom i optužuje ih za krađu i nasilje. Optužbe su, međutim, netačne. Policija potvrđuje da je „informacija“ laž. U članku su i optužbe da su svi Romi isti i da oni dosađuju ljudima, krađu, žive od socijalnih davanja i lenji su. „Takvi ljudi nemaju prava da žive među nama i trebalo bi da su izdvojeni od nas bodljivakom žicom“, piše novinarka na kraju članka.

**Preporuka za savetnika:** Uverite osobe koje su pretrpele verbalno nasilje da je ovo ponašanje neprihvatljivo. Saslušajte žrtve i odredite šta je verbalni napad značio za njih. Ne umanjujte značaj pojedinačnih napada. U slučajevima kada se nasilje ponavlja ili ako je slučaj veoma ozbiljan, obavestite žrtve da imaju pravo na zaštitu - mogu ili da pokrenu građanski postupak ili da prijave krivično delo. Podržite žrtve u pronalaženju stručne pomoći. Možete pomoći žrtvama i tako što ćete snimati i čuvati evidenciju i informacije o verbalnim napadima (npr. imejl-ove, pisma, fotografije, SMS poruke)

## Uznemiravanje, zastrašivanje i pritisak

**Oblici** Uznemiravanje je ponašanje koje disproportionalno nameće ograničenja osobama koje su pretrpele nasilje uzrokovano mržnjom. Može da uključuje ponovljene „šale“ ili upućivanja na etničku, versku ili društvenu pripadnost žrtve, njen društveni status ili zdravstveno stanje, ističući razlike koje ima žrtva ili razlike grupe koju žrtva predstavlja. Ponekad uznemiravanje nastaje u mnogo rasprostranjenijem obliku demonstracija, medijskih proizvoda, javnog obraćanja, itd. Zastrašivanje postoji u obliku onlajn, ličnih i telefonskih napada. Cilj je da se se žrtva prinudi da na nešto pristane, bilo tako što će nešto uraditi ili tako što će se odvratiti od toga da nešto uradi. Pritisak se takođe može vršiti kroz prividno ispravne zahteve da žrtva nešto uradi. Zahtevi se, međutim, sprovode na diskriminatorski način i zapravo imaju za cilj zlostavljanje žrtve. Čest cilj zastrašivanja jeste da se žrtva netera da napusti okruženje u kojem počilnac deluje.



**Primer:** Gej par sa dvoje male dece se preselio u stambenu zgradu. Tamo živi još nekoliko porodica sa decom istog uzrasta. Sva deca u zgradi se igraju sličnim igračkama i jednako su bučna. Posle nekoliko dana na panou za obaveštenja u zgradi neko postavlja sledeću poruku: „Pederi, ako ćete da pravite buku, treba da odete odavde“. Pritisak se povećava. Druga deca neće da se igraju sa decom gej para jer „mogu da se zaraze izopačenom bolešću“. Neke komšije ih stalno vredaju. Poruke mržnje su sve oštrije i češće. Roditelji počinju da se plaše za decu i zabranjuju im da se igraju napolju. Na kraju je pritisak toliko veliki da se porodica seli.

**Preporuke za savetnika:** Kažite žrtvama da ovi napadi nisu njihova krivica. Žrtve se mogu osećati krivima, naročito u slučajevima kada je njihova razlika razlog zbog kojeg napadaju njihove najmilije (decu, roditelje, partnera). Pomozite žrtvi u sagledavanju situacije tako što ćete tražiti od počinitelaca da se iskupe za učinjenu povredu. Potražite mogućnosti da se suočite sa slučajem siledžijstva. Ako situacija nije ozbiljna, ponudite žrtvama pomoć u komunikaciji sa počiniocima (telefonom, lično ili pismeno) ili tako što ćete komunicirati sa drugim osobama koje mogu da pomognu u sagledavanju situacije (kako situacija zahteva, npr. poslodavac, vlasnik stana ili nastavnik). Omogućite žrtvama da izraze svoja osećanja agresije, straha i frustracije. Ako je situacija ozbiljna, napravite bezbednosni plan zajedno sa žrtvom i preporučite joj da podnese krivičnu prijavu. Važno je da žrtva sačuva sve dokaze i informacije o tome kako je došlo do napada (imejlovi, fotografije, SMS poruke, oštećena imovina, itd.)

## Psihološko nasilje

**Oblici** Psihološko nasilje može da bude u vidu psovki, uvreda, ismevanja ili sličnih oblika siledžijstva. Psihološki nasilno mogu da se ponašaju ne samo žrtvine kolege, komšije ili školski drugovi, već i različite institucije i pružaoci usluga. Psihološko nasilje često potcenjuju oni koji su mu svedoci i stručna lica koja treba da pomognu u ovakvim situacijama. Ukoliko psihološko nasilje traje dugo, za posledicu ima smanjenje samopouzdanja žrtava i ozbiljne psihološke i psihosomatske probleme. Psihološko nasilje se obično povećava i može da dovede do fizičkog napada.

**Primer:** Novi lekar, poreklom iz Irana, počinje da radi u bolnici. Za razliku od svojih kolega, ima dve diplome iz svoje struke i uči lokalni jezik u večernjoj školi. Ponekad ne razume pacijente ili osoblje kad govore na lokalnom dijalektu ili kada vrlo brzo govore. Kolege ga ne prihvataju. Kada razgovaraju o njemu među sobom, zovu ga „onaj Arapin“ ili „onaj crni“. Kada god na radnom mestu dođe do greške, svi krive novog lekara. Kolege su mu nekoliko puta napomenule da bi trebalo da ode i da nekome neće nedostajati ako to uradi. Što ovakva situacija duže traje, to doktor češće pravi greške. On se plaši da će, ukoliko napusti posao, njegova boravišna viza biti dovedena u pitanje. Ukoliko se vrati u Iran, u opasnosti je.

**Preporuka za savetnika:** Obratiti pažnju na psihološko nasilje jer njegovi javni oblici mogu biti vrlo očigledni. Ako traje dugo, žrtva to može da smatra normal-

nim. Saznajte koliko nasilje već traje i kako to žrtva proživljava. Podržite samopuzdanje žrtve i pomozite joj da pronađe svoju snagu. Pomozite žrtvi prilikom pregovora sa počiniocima. U ozbiljnijim slučajevima možete preporučiti pravnu ili psihološku pomoć.

## Seksualno nasilje

**Oblici** Nasilje izazvano mržnjom može da se javi u obliku seksualnog napada ili uznemiravanja. Ovo se pre svega odnosi na situacije u kojoj su osobe koje pripadaju manjinskoj seksualnoj orijentaciji izložene seksualnim napadima zbog svoje seksualne orijentacije. Do nekih napada dolazi usled toga što počiniac pokušava da „ubedi“ žrtvu da su on ili ona zapravo heteroseksualni. Do seksualnog napada dolazi i kada žrtva otkrije da nije heteroseksualna. Počinioci su često osobe bliske žrtvi - kolege, bivši partneri ili roditelji. Do seksualnog nasilja usled predrasuda može doći takođe tokom rata, kada se masovno siluju žene određenih etničkih, nacionalnih ili verskih grupa (kao što se dogodilo u bivšoj Jugoslaviji ili Ruandi). Seksualno nasilje se, uopšteno posmatrano, nedovoljno prijavljuje, a seksualno nasilje izazvano homofobijom može nikada da se i ne prijavi.

**Primer:** Žene govori mužu da ga ostavlja jer ima devojkicu. Muž je iznenađen situacijom, oseća se prevarenim i poniženim i verbalno napada svoju ženu. Sledećeg dana joj se izvinjava i poziva je da idu na večeru. Prati je do kuće, gde pokušava da je siluje „da shvati šta će joj nedostajati“.

**Preporuke:** Uverite žrtvu da je sa vama bezbedna i da može da vam veruje. Istaknite vašu obavezu da čuvate informacije kao pripadnik stručnog osoblja za pomoć. Budite spremni na to da će se odnos poverenja uspostaviti postepeno i polako. Ne postavljajte pitanja koja se ne odnose na klijentovu situaciju. Možda ste prva osoba kojoj žrtva poverava svoju situaciju. Budite otvoreni za informacije koje žrtva daje. Stvorite bezbedno okruženje i dajte žrtvi vremena. Ukoliko je to u vašoj organizaciji moguće, dopustite žrtvi da izabere da li želi da radi sa ženskim ili muškim službenikom. Nemojte pretpostavljati da bi žena koja je preživela napad radije radila sa drugom ženom.

## Nasilje preko interneta

**Oblici** Suština nasilja putem interneta na osnovu predrasuda jeste zloupotreba kompjuterskih mreža da bi se zastrašile ili gonile osobe koje su na udaru rizika od nasilja izazvanog mržnjom. Do ovih napada dolazi kroz društvene mreže, odnosno u vidu kreiranja „stranica obožavalaca“ za „one koje mrze“ ili zlostavljanja korisnika Interneta, naročito kroz mrežu ask.fm. Nasilje putem interneta može takođe da ima oblik krađe identiteta žrtve ili pogrešne upotrebe adresa elektronske pošte i lozinki. Napadi u onlajn okruženju koriste prividnu anonimnost korisnika Interneta ili rupe u zakonu zbog toga što su u SAD pravosuđe i policija re-

lativno neraspoloženi da saraduju na otkrivanju počinitelaca koji „samo“ verbalno čine krivično delo. Najraširenija onlajn društvena mreža, Fejsbuk, takođe se vrlo malo bavi nasiljem na internetu na osnovu predrasuda.

**Primer:** Počinilac koristi lične podatke aktivistkinje za ljudska prava. U ime aktivistkinje, počinitelj kreira stranicu na društvenoj mreži pozivajući na istrebljivanje hendikepirane dece i tamo objavljuje ime i telefonski broj žrtve. Prijatelji žrtve i partneri sa posla, ali i drugi, počinju da zovu žrtvu da pitaju da li je ozbiljna u vezi sa stranicom. Žrtva smatra da celokupna situacija veoma šteti njenom ličnom i profesionalnom životu, ali administratorima društvene mreže je potrebno nekoliko nedelja da uklone stranicu i odbijaju da žrtvi otkriju identitet počinioca.

**Preporuke:** Podržite žrtve u njihovoj brizi o onlajn bezbednosti. Pomozite im da zaštite svoje naloge elektronske pošte ili profile na društvenim mrežama. Dajte osnovne napomene kada je reč o onlajn komunikaciji, npr. da nikada ne daju drugima svoje lozinke, da ne objavljuju lozinke na bilo kojem vidljivom mestu, da nikada ne šalju lične informacije ili fotografije ljudima koje već nisu upoznali/le i da ne objavljuju preko društvenih mreža detalje budućih susreta kojima će lično prisustvovati. Stanite na stranu žrtava ako smatraju da je napad ozbiljan i radite na tome kako se žrtva oseća. U nasilje putem interneta su često uključeni mladi ljudi za koje su društvene mreže prirodan prostor komunikacije i života. Ne dovodite u pitanje žrtvin izbor metode komunikacije. Podržite mlade u tome da više razmišljaju o svojoj bezbednosti.

## Uništavanje imovine

**Oblici** Susrećemo takođe nasilje iz mržnje u obliku napada na imovinu ugroženih zajednica. Mete takvih napada mogu da budu zgrade za privremeni boravak, pijace na kojima rade pripadnici određenih etničkih grupa, džamije, centri za boravak imigranata ili sinagoge. Ugoržene zajednice shvataju vrlo ozbiljno napade na imovinu jer su napadnuta mesta koja su se do tada smatrala pouzdanim i bezbednim. Kao posledicu napada na svoju imovinu, žrtve mogu da izgube svoj dom ili prihode. Ponekad policija potcenjuje napade na imovinu i ne smatra ih napadima iz mržnje.

**Primer:** Sirijska porodica je otvorila mali bistro u blizini železničke stanice. U njemu radi cela porodica i prihode od prodaje su njihovi jedini prihodi. Ljudi vole da idu tamo na ručak i za užinu. Tri meseca nakon što je bistro otvoren, vandali oštećuju radnju tokom noći. Nedelju dana kasnije na fasadi se pojavljuje natpis „Arap idite kući“. Sledećeg dana vlasnici zatiču ulazna vrata premazana crvenom tečnošću. Grupa „Islame, napuštaj Evropu“ preuzima odgovornost.

**Preporuke:** Ne potcenjujte napade na imovinu. Pitajte žrtve kako oni doživljavaju napad na svoj dom, prodavnicu ili drugu imovinu. Ako su grafiti ili slova na imovini na jeziku koji ne možete da pročitate, pitajte žrtve napada šta znače.

Žrtve napada su možda ekonomski ugrožene, pa im pomozite da podnesu prijavu svom osiguravajućem društvu ili da traže nadoknadu od počinitelaca. Podržite žrtve u obnavljanju imovine, ali prvo dokumentujte štetu. Ako žrtve izgube svoj smeštaj, pomozite im da pronađu novi.

## Fizičko nasilje

**Oblici** Napadi izazvani mržnjom pretvaraju se u fizičke napade korišćenjem bejzbol palica, noževa, vatrenog oružja, tučom ili udaranjem. Žrtve mogu da pretrpe fizičke povrede i psihičke traume. Kao posledica fizičkih povreda, žrtve mogu da izgube svoj posao, stalno ili privremeno. Neki napadi su toliko ozbiljni da se završavaju smrću ili telesnim izobličavanjem žrtve. Napadi izazvani mržnjom se obično sprovode na brutalan, bolan način.

**Primer:** Grupa neonacista posmatra kamp beskućnika. Napadaju nekog beskućnika i pretuku ga. Napad traje desetak minuta. Čovek je ozbiljno povređen, slomljene su mu obe ruke i noge. Krvari i ima untutrašnje povrede. Počinitelci ga vezuju za ogradu na udaljenom mestu, gde on podleže povredama. Policija hvata počinioce, koji tokom ispitivanja kažu da žele da svet oslobode beskućnika.

**Preporuke:** Zajedno sa žrtvama utvrdite šta će biti prioriteti u vašoj saradnji. Prvo će biti važno da se utvrdi u kakvom je zdravstvenom stanju žrtva. Sačuvajte svu medicinsku dokumentaciju radi eventualnog krivičnog postupka, podnošenja molbe za novčanu pomoć ili pregovora sa osiguravajućim društvom.

Čak i ako žrtva na prvi pogled nema ozbiljnih povreda, uvek je dobro da se kontaktira lekar i da mu se traži da pregleda žrtvu - ne samo sa medicinskog staništa, već i sa pravnog. Reč je o tome da lekarski izveštaj može da pomogne policiji da ustanovi da li se incident zaista dogodio i koje posledice je imao po žrtvu. Važan pravni faktor, koji je često odlučujući kada policija treba da okarakterise napad kao krivično delo ili ne, jeste period tokom kojeg je žrtva zvanično proglašena nesposobnom za rad. Ukoliko oporavak žrtve zahteva negu tokom dužeg perioda (npr. sedam dana u nekim zemljama EZZ), akt se može smatrati krivičnim delom.

Koncentrišite se na psihološko stanje žrtava, jer kod njih može da se razvije posttraumatski stresni poremećaj. Utvrdite da li žrtve mogu sebi da priušte lečenje. Ako žrtve izgube posao kao posledicu ovog krivičnog dela, pomozite im u pronalaženju novog zaposlenja ili u pregovorima sa poslodavcem. Žrtve imaju pravo na nadoknadu za štetu koja je nanesena njihovom zdravlju.

# Pokazatelji krivičnog dela izazvanog mržnjom

Sposobnost da se prepozna nasilje izazvano mržnjom treba da bude među osnovnim veštinama socijalnih radnika koji rade sa ljudima izloženim riziku od takvog nasilja. Nasilje izazvano mržnjom ne susreću samo socijalni radnici u save-tovalištima za žrtve i organizacijama koje rade sa ugroženim manjinama i za njih, već i članovi zajednice i centri za roditelje, klubovi za rad sa zavisnicima od droge, organizacije za stare, socijalni radnici i radnici u državnim službama, zajednice i zdravstvene ustanove i mnogi drugi. Oni bi, isto tako, trebalo da budu otvoreni za mogućnost da među svojim klijentima mogu da sretnu žrtve nasilja izazvanog predrasudama i da se trude da steknu znanja i veštine koje će im omogućiti da prepoznaju nasilje izazvano mržnjom i da otvoreno razgovaraju sa svojim klijentima o tome.

**Nekoliko je pokazatelja** na osnovu kojih se može prepoznati nasilje izazvano mržnjom. Ima nekoliko znakova često prisutnih u situacijama incidenata izazvanih predrasudama. Socijalni radnici treba da obrate pažnju na situacije u kojima se pojavljuje jedan ili više pokazatelja u priči njihovog klijenta. Pokazatelji nisu apsolutni. Ne možemo da kažemo da je, ukoliko se u situaciji u kojoj je klijent socijalnog radnika pojavljuje ovaj ili onaj pokazatelj, uvek reč o incidentu izazvanom predrasudama. Pokazatelji više služe kao vodič ka činjenici da do takvog incidenta može da dođe. Socijalni radnici ne bi trebalo da prenebregnu različite pojavne oblike onoga što obično prati nasilje izazvano predrasudama, već da, ukoliko se incident ponavlja ili se dogodi više incidenata, razmisle o incidentu u njihovim društvenim mrežama i obezbede ili organizuju odgovarajuću podršku ljudima izloženim nasilju ili koji mogu biti izloženi nasilju izazvanom predrasudama.

## **Pokazatelji**

- Osoba je izložena nasilju izazvanom predrasudama
- Počinilac
- Način na koji je došlo do napada
- Vreme i mesto krivičnog dela
- Odsustvo bilo kakvog drugog razloga

## Osoba je izložena nasilju izazvanom predrasudama

- **Ubeđenje osobe izložene nasilju izazvanom predrasudama** Klijent veruje da su ga napali ili da je na meti počinitelaca zbog boje svoje kože, nacionalne pripadnosti, veroispovesti, seksualne orijentacije, hendikepa, dobi, potkulture kojoj pripada itd. Ljudi koji su napadnuti najčešće najbolje znaju razloge počinitelaca, obično su direktni svedoci napada, čuli su šta je počinitelac rekao tokom napada, znaju šta se dogodilo tokom napada, šta mu je prethodilo i šta mu je sledilo. Kao članovi grupa koje se susreću sa nasiljem izazvanim predrasudama, te osobe često prepoznaju nijanse ispoljavanja tih predrasuda bolje nego socijalni radnici koji pripadaju većini. Ne dovodite u pitanje ubeđenja osoba izloženih nasilju izazvanom predrasudama kada je reč o razlozima napada dok se oni sasvim ne eliminišu.
- **Razlika između počinioca i napadnute osobe:** Drugi važan pokazatelj toga da određeni slučaj može biti napad izazvan predrasudama jeste razlika između počinioca i osobe koja je napadnuta u boji kože, nacionalnosti, etničkoj pripadnosti, veroispovesti, seksualnoj orijentaciji/identitetu, zdravstvenom stanju, dobi ili pripadnosti potkulturi. Svakako da nije svaki incident između pripadnika različitih grupa incident izazvan predrasudama. Ako je vašeg klijenta verbalno ili fizički napao neko drugačiji od njih i oni nemaju za to nikakvo drugo objašnjenje osim različitosti, obavestite ih o tome da bi mogli biti meta napada izazvanog predrasudama.
- **Napadnuta osoba pripada manjini u mestu napada:** Ljudi koji su vidno različiti od onih koji ih okružuju po boji kože, načinu oblačenja ili zato što nose verska i kulturna obeležja naročito mogu biti meta napada na javnim mestima. Cilj onih koji napadaju usled predrasuda često je taj da „očiste“ prostor od ljudi određene boje kože, veroispovesti, sa određenim običajima ili uverenjima, i da bi to učinili, počinioci napadaju predstavnike ovih manjina radi zastrašivanja. Socijalni radnici se takođe mogu susresti sa situacijama u kojima su njihovi klijenti, nakon što su se preselili u novo mesto, pretežno naseljeno većinskim stanovništvom, izloženi zastrašivanjima, pritiscima i direktnom nasilju. Ukoliko vaši klijenti pripadaju manjini u nekom mestu, veoma je verovatno da će se susresti sa nekim stepenom netolerancije i neprijateljstva zbog toga što su drugačiji.
- **Napadaju se važni predstavnici zajednice:** Žrtve nasilja usled predrasuda često su ljudi koji predstavljaju svoju zajednicu i počinioci ih doživljavaju kao važne za zajednicu. Iz istog razloga, njih mogu da napadaju ljudi iz glavne društvene struje i civilni aktivisti tada interвениšu kao podrška osobama koje su zastrašene nasiljem usled predrasuda. Napadom na ove ljude, zastrašivači žele da vrše pritisak na celu zajednicu, da zastraše njene članove i da dovedu do određenog ponašanja (iseljenja, neizlaska iz stanova, promena u ponašanju). Ako su vode u zajednici kojoj pripada vaš klijent bile napadnute, pokušajte da razgovarate sa vašim klijentom o incidentu. Oni mogu da budu zaplašeni i zabrinuti u vezi sa bezbednošću ili da su i sami doživeli sličan incident.

## Počinilac

- Šta počinilac govori i radi: Pokazatelj nasilja izazvanog mržnjom može da bude to što počinilac kaže pre, tokom i nakon incidenta. Ako pokazuju mržnju, stereotipe i prezir za ugroženu grupu ili poseduju neke predmete (knjige, ploče, video igre) sa ovakvim komentarima, moguće je da se na osnovu ovih znaka dođe do motiva za napad. Iz javno dostupnih informacija i društvenih mreža može biti očigledno da počinilac ima predrasude i razvijenu mržnju prema ugroženim grupama.
- **Prošlost:** Prethodni napadi koje je izvela ista osoba mogu da posvedoče o njihovim eventualnim motivima u slučaju napada kojim se bavite sa vašim klijentom. Pripisivanje prethodnog ponašanja je uvek teško i ne bi trebalo da se držite uvek istog stereotipa sa kojim se, možda zbog svoje prošlosti, vaši klijenti suočavaju. Pa ipak, neophodno je da se kritički posmatra prošlost počinioaca kao jedan od mogućih pokazatelja mogućih motiva za predrasude. Dokazano je da su osobe koje prisustvuju demonstracijama i skupovima na kojima se izražava mržnja, koji aktivno doprinose raspravama sa predrasudama ili su članovi pokreta koji promovišu mržnju počinioци krivičnih dela izazvanih mržnjom.
- Članstvo u pokretima ili organizacijama koje guše ljudska prava: Pokreti koji raspiruju mržnju mogu biti formalni (političke partije, civilna udruženja) ili mogu biti neorganizovane grupe. Procenjuje se da otprilike 20% otkrivenih počinilaca krivičnih dela izazvanih predrasudama podržava neki od pokreta koji raspiruje mržnju. Drugi počinioци su iz opšte populacije. Kroz predavanja, štampani, video i drugi materijal, pokreti koji raspiruju mržnju ili pokreti ekstremne desnice razvijaju predrasude kod svojih članova i hrabre ih da se angažuju u verbalnim ili čak fizičkim napadima na članove manjinskih grupa, društvene aktiviste ili članove organizacija koje štite ljudska prava. U nekim pravosudnim sistemima pripadnost pokretu koji raspiruje mržnju je krivično delo. Partije, pokreti i udruženja mogu da se kažnjavaju prema krivičnom zakonu kao nezavisne pravne organizacije.
- Žrtva i počinilac se međusobno ne poznaju: Većinu napada usled predrasuda počine osobe koje napadaju druge osobe koje ne poznaju. To pokazuje suštinu zločina usled predrasuda: počinioци napadaju nasumično izabrane predstavnike grupa o kojima imaju određene predrasude. Ne vode računa o tome koga napadaju; osnovno je da ta osoba ima karakteristike grupe (boju kože, veru, seksualnu orijentaciju, zdravstveno stanje, politička ubeđenja, pripadnost potkulturi itd.). Jedini izuzeci su homofobni napadi, gde je počinilac obično neko blizak žrtvi i reaguje na njeno pojavljivanje.

## Kako se krivično delo čini

- **Verbalni izrazi:** O motivu napada može se zaključiti na osnovu psovki, uvreda i drugih verbalnih izraza koji prate napad na osobu ili na imovinu. Predrasude ili mržnja mogu se izraziti i kroz pisane tekstove ili kroz simbole ili slova. Neke grupe koje raspiruju mržnju koriste skraćenice sa određenim smislom, akronime ili numeričke simbole.
- **Simboli:** Deo napada izazvanih predrasudama simboličkog je karaktera. Počinilac kao žrtvu bira predstavnika grupe ljudi protiv koje gaji predrasude. On može i da ne poznaje žrtvu. Simboli se mogu projektovati na način napada. Napad može da uključi korišćenje vešala (simbol linčovanja) ili paljenje (simbol apsolutnog uništenja određene grupe ljudi). Ponekad se tela žrtava ili njihova imovina na mestu izvršenja krivičnog dela obeležavaju simbolima tipičnim za određeni pokret koji raspiruje mržnju.
- **Brutalnost:** Neki napadi izazvani mržnjom vrlo su nasilni i intenzivni. Telo žrtve može biti izubijano ili osakaćeno, ili žrtva može da bude fizički ponižena na neki drugi način. Ovakav vid napada ukazuje na veliku emotivnu uključenost počinioaca u napad.
- **Dugotrajno nasilje:** S druge strane, postoje i napadi izazvani mržnjom gde izraza brutalnosti i mržnje nema. Ovo može biti dugotrajno nasilje u obliku mentalne prisile, ponižavanja, uvreda i zastrašivanja. Žrtve ovakve dugotrajne napade smatraju jednako ozbiljnim kao pojedinačni fizički napad ili napad na imovinu, ili čak i ozbiljnijim od toga.
- **Značajan događaj koji prethodi napadu:** Napadu može da prethodi značajan događaj. Ima različitih vrsta značajnih događaja. U potpunosti ličan okidač za homofobni napad jeste pojavljivanje napadnute osobe. Napadu, ipak, prethodi osećaj opasnosti koji stvaraju mediji ili društvene mreže (npr. trenutno postojeći strah od izbeglica) ili određeni incident na određenom mestu. Socijalni radnici koji rade sa osobama izloženim riziku od nasilja usled predrasuda mogu da se koncentrišu na ono što prethodi određenom napadu.
- **Stereotipi kao preduslov i dvostruki standardi:** Pojedini napadi izazvani mržnjom maskirani su u prejaku, ali ipak ne predrasudama izazvanu reakciju na prethodno ponašanje napadnute osobe. Među vašim klijentima možete sresti činjenicu da su ih zastrašivali ili uznemiravali iz razloga koji ne postoje kod drugih grupa ljudi ili kod većine. Velike porodice mogu da postanu mete zbog buke koju prave njihova deca. Navike u ishrani koje su van uobičajenih mogu da postanu problem. Ugrožene osobe mogu biti lišene slobode verispovesti ili biti izložene direktnom uticaju u ovom smislu. Osobe tamne kože mogu biti izložene neopravdanom zaustavljanju policije i ispitivanjima kako bi se ustanovio njihov identitet. Osobe iz LGBT populacije mogu da se optuže za pedofiliju ili za prenošenje polno prenosivih bolesti. Osobe zastrašene nasiljem usled predrasuda vrlo su osetljive na ove dvostruke standarde.



## Vreme i mesto krivičnog dela

- **Noć:** Pokazalo se da se napadi izazvani mržnjom najčešće događaju između 22:00 i 6:00 sati. Počinioci koriste to što ima manje svedoka, noćni mir i san žrtava, smanjenu vidljivost itd. Neki od počinitelaca (ali ne većina) takođe sprovode nasilje pod uticajem alkohola koji konzumiraju u ovo vreme.
- **Vreme značajno za ugroženu osobu:** Napadi izazvani mržnjom događaju se u vremenu koje je značajno za grupe koje su izložene napadu, i kada je počinitelj uspešno ili simbolično intervenisao protiv najvećeg broja ljudi. Obično su to praznici, okupljanja ili posebni događaji.
- **Vreme značajno za počinioca:** Neki pokreti koji propagiraju mržnju vezuju se za određene važne datume (rođenje ili smrt svojih vođa, neki prethodni važan događaj). Do napada izazvanog predrasudama može da dođe i odmah nakon demonstracija, kulturnih i sportskih događaja i predavanja. Osobe izložene riziku krivičnih dela izazvanih mržnjom često planiraju svoje živote i bezbednost u vreme javnih događaja u organizaciji pokreta koji propagiraju mržnju.
- **Mesto značajno za ugroženu osobu:** Napad se dogodio blizu mesta koje je značajno za ugrožene osobe (džamija, sinagoga, pijaca, centar okupljanja zajednice) ili u kojem žive ugrožene osobe (prihvatilišta za strance, kuće u kojima žive Romi, prihvatilišta za beskućnike).
- **Ponovljeni napad:** Sličan napad ili slični napadi protiv osoba iste boje kože, nacionalnosti, etničkog porekla, seksualne orijentacije, veroispovesti, pripadnosti potkulturi ili političkim ubeđenjima događa se na istom mestu ili u isto vreme. Isti *modus operandi* može da se prati u načinu na koji su napadi izvršeni.

## Odsustvo bilo kakvog drugog razloga

- **Sporadični napadi:** Napade izazvane predrasudama ne moraju da prate izražena ispoljavanja netolerancije ili predrasuda. Vrlo je teško prepoznati takve slučajeve. Napadi izazvani predrasudama događaju se prividno bez razloga. Ako isključite ostale razloge koje može imati počinitelj (npr. pljačka, seksualni napad itd), ostaje sam napad i to što je žrtva drugačija od ostalih. U takvim slučajevima može se s razlogom smatrati da je to napad izazvan mržnjom. Policija i ostale vlasti koje se bave kriminalnom često previđaju ove prividno slučajne napade. Izazov za socijalnog radnika jeste, stoga, da dâ podršku žrtvama i da prizna da je napad izvršen na osnovu predrasuda.
- **Napadi iz zabave:** Kao socijalni radnik možete naići na napade koji su izvedeni „bez razloga“ ili „samo iz zabave“. Ako počinitelj izabere osobu koja je na neki način onesposobljena, na primer, zbog svog socijalnog statusa (beskućnici), marginalizacije, nepoznavanja jezika ili nepoznavanja pravnog sistema ili koja je na neki drugi način kompromitovana u svojoj sposobnosti da brani svoja prava, može biti reči o nasilju izazvanom predrasudama. Naime, počinioci često biraju ove osobe zbog toga što smatraju da će biti nesposobne da se brane i da institucije i organizacije neće hteti da rasvetle šta se dogodilo i da poveruju u priču žrtve.

# Posebne karakteristike rada terenskog socijalnog radnika sa osobama ugroženim nasiljem usled predrasuda

Rad terenskog socijalnog radnika jeste metod rada koji se koncentriše na direktan kontakt sa osobama ili zajednicama izloženim riziku nasilja usled predrasuda ili samom nasilju. Cilj socijalnog rada jeste da obezbedi da ugrožene ili napadnute osobe imaju dovoljno informacija i podrške da poboljšaju svoj pristup pravdi i podršci, da steknu važne veštine za borbu protiv incidenata i za prevenciju opadanja svog životnog standarda, zdravlja i psihološkog stanja i društvene isključenosti.

Terenski socijalni rad okrenut je problemima **latentnog nasilja izazvanog predrasudama**. Razlozi za latentno nasilje izazvano predrasudama uključuju i strah od represija počinioca, nedostatak informacija o pravima ugroženih osoba, prepreke u komunikaciji (jezik, kulturne barijere), nepoznavanje pravnog sistema dotične države, nepoverenje u sistem krivičnog prava, policiju ili sudove, prethodna loša iskustva sa prijavljivanjem krivičnog dela, i u nekim zajednicama izloženim riziku nasilja izazvanog mržnjom, problem sa statusom boravišta. U vezi sa latentnim nasiljem izazvanim predrasudama, socijalni rad se koncentriše na osnaživanje znanja, veština i poverenja ugroženih grupa.

Zadobijanje **poverenja** ugroženih ljudi i zajednica jeste ključni cilj koji terenski socijalni radnici pokušavaju da postignu. Poverenje se postepeno zadobija, naročito na nivou neformalnih kontakata socijalnih radnika i zajednice. Organizacije koje rade sa ljudima izloženim riziku nasilja izazvanog mržnjom imaju različite načine zadobijanja poverenja ugroženih grupa. Većina njih su vidljive i ozbiljno posvećene **javnoj obavezi** organizacije da radi za dobrobit ugroženih zajednica.

Terenski socijalni rad u zajednicama izloženim riziku nasilja izazvanog mržnjom može da se podeli na tri dela: priprema za dolazak na lice mesta, rad na licu mesta i procena rada na licu mesta. Koncentrisaćemo se na karakteristike socijalnog rada u kontekstu nasilja izazvanog mržnjom.

## Priprema za dolazak na teren

Cilj pripreme za dolazak na teren jeste prepoznavanje mesta, zajednice i vremena za obavljanje socijalnog rada, metoda komunikacije sa ciljnom grupom i stvaranje plana rada na licu mesta i bezbednosnog plana.

Aktivnosti se odvijaju u skladu sa ciljem organizacije koja obavlja terenski soci-

jalni rad. Neke organizacije se koncentrišu na određenu grupu ljudi ugroženih nasiljem izazvanim predrasudama, dok druge organizacije žele da pruže svoje usluge svim potencijalno ugroženim grupama. Fondovi koje organizacije imaju na raspolaganju takođe imaju značajan uticaj na obim socijalnog rada, u smislu da li, kako i u kojoj oblasti će se sprovesti.

Priprema za dolazak na teren bi trebalo takođe da uključi pribavljanje **određenih informacija** o zajednici izloženoj riziku nasilja izazvanog mržnjom. Da bi se informacije pribavile, treba uključiti osobe koje pripadaju ugroženoj zajednici, predviđeno i društveno-kulturne posrednike. Terenski socijalni radnici mogu da se koncentrišu na prikupljanje informacija o potencijalnim kulturnim preprekama koje mogu da spreče ulazak u ugrožene grupe.

Tokom pripreme faze, terenski socijalni radnik može da utvrdi koja su **odgovarajuća mesta** za obavljanje socijalnog rada. To može da bude kulturni centar te zajednice, verski centar, crkva, džamija ili sinagoga, radno mesto, pijaca, hostel, javna kuhinja ili neko drugo javno mesto gde se okupljaju ljudi izloženi riziku nasilja izazvanog predrasudama.

Zajedno sa odgovarajućim prostorom, bira se i **odgovarajuće vreme**. Naročito u ovom slučaju, obavljanje socijalnog rada ne bi trebalo da ometa ugrožene ljude u njihovim uobičajenim aktivnostima (posao, obroci i aktivnosti u slobodno vreme) i ne bi trebalo se doživljavati kao previše invazivno (pristup ljudima direktno na mestu gde obavljaju posao). Pravi trenutak da se kontaktira ugrožena grupa jeste kada je ona primorana da provodi vreme čekajući na nekom određenom mestu, a nije uključena ni u kakvu aktivnost u kojoj bi joj socijalni radnici smetali.

Da bi se ušlo u zajednicu izloženu riziku nasilja izazvanog **predrasudama zgodno je koristiti važne ljude u zajednici** - formalne ili neformalne lidere, verske ili druge vođe. Nekim zajednicama se može pristupiti kroz neformalne grupe (zajednice žena). Prvi kontakt sa ugroženom grupom može da bude na izabranom vođenom sastanku (predavanje, zajednička večera, diskusije uz dokumentarni film). Terenski socijalni radnici mogu da se susretnu sa različitim komunikacijskim i kulturnim ili konfliktnim interesima među pojedincima.

U nekim organizacijama socijalni rad na terenu obavlja par terenskih socijalnih radnika - socijalnih radnika za rad sa ugroženim grupama. Socijalni radnik **za rad sa ugroženim grupama** jeste osoba čija je misija da olakša pristup ugroženim zajednicama. On ili ona govori jezik ciljne grupe i zna njene socijalne i kulturne karakteristike, a takođe govori i jezik organizacije i poznaje njene aktivnosti. Terenski socijalni radnik bi trebalo da bude svestan mogućih rizika konflikta interesa ako radnik za rad sa ugroženim zajednicama dolazi direktno sa ugroženog mesta.

Tokom priprema za dolazak na teren, terenski socijalni radnik priprema **bezbednosni plan**. On bi trebalo da uključi procenu opasnosti koje terenski socijalni radnik može da susretne na terenu i moguća rešenja. Socijalni radnik za terenski rad nikada ne ide na teren sam. Preporučujemo da pre i posle terenskog rada

terenski socijalni radnici obaveste kolege da je terenski rad počeo. Bezbednosni plan takođe uzima u obzir moguće jezičke i kulturne prepreke. U kontekstu nasilja izazvanog predrasudama, terenski socijalni radnik mora da ima na umu da ljudi izloženi takvoj vrsti rizika mogu da budu veoma osetljivi na povezanost terenskih socijalnih radnika sa javnim vlastima ili sa nekim donatorima čiji se logoi pojavljuju na neformalnim materijalima koje terenski socijalni radnici donose.

Pre nego što dođu na teren, terenski socijalni radnici treba da pripreme raznovrsne informativne materijale i da razmotre koji je vid tog materijala najprikladniji i kakav jezik treba koristiti u njemu. Praksa je pokazala da je bolje pripremiti posebne flajere za različite ugrožene grupe ljudi nego uopšteni tekst o nasilju izazvanom predrasudama. Ciljna grupa može da ne razume termin nasilje izazvano predrasudama, i u tom slučaju možete da ga zamenite preciznijim terminom (napad na bilo kojoj osnovi, kao što je rasa, boja kože, islamofobija). Odgovarajući informativni materijal su takođe poster ili druge podloge (upaljači, hemijske olovke, ogleдалa), koji duže traju na terenu.

## Rad na terenu

Sušтина terenskog rada jeste da se ljudima izloženim riziku od nasilja izazvanog predrasudama da dovoljno informacija i podrške da bi znali kako da **prepoznaju** da su postali žrtva takvog nasilja, da **znaju** da takvo nasilje **nije u skladu sa demokratskim principima** i vladavinom prava, i da imaju dovoljno informacija da **mogu da odluče** kako da se najbolje nose sa situacijom.

Terenski socijalni radnik dolazi na teren **sa jasnom informacijom** o tome iz koje organizacije dolazi i koji su njeni ciljevi. Ugrožene osobe mogu da budu veoma osetljive na ljude koji dolaze spolja u njihovu oblast ili lokalitet. One možda ne znaju granice socijalnog rada. Terenski socijalni radnik mora da bude pripremljen na to da njega ili nju mogu da dožive kao predstavnika državnih vlasti ili policijskog saradnika. Ako radite sa policijom (npr. kroz obuke), recite to ljudima sa kojima na terenu razgovarate.

U kontaktu sa ciljnom grupom terenski socijalni radnik dobija samo informacije koje su mu potrebne da obavlja svoje aktivnosti. **Podaci su poverljivi** i terenski socijalni radnik ne sme da ih prenosi drugima. Terenski socijalni radnik mora da bude otvoren i transparentan u vezi sa ugroženim ljudima. Tamo gde to nacionalno zakonodavstvo diktira, terenski socijalni radnik ima obavezu da prijavi određene vrste krivičnih dela za koja sazna obavljajući svoje aktivnosti i da unapred obavesti ljude sa kojima dolazi u bliskiji kontakt.

**Tema** nasilja izazvanog predrasudama je **teška**. Po pravilu ljudi koji su pretrpeli nasilje izazvano mržnjom prvo govore o drugim problemima; zatim postepeno shvataju da li mogu da veruju terenskom socijalnom radniku i tek nakon dužeg kontakta poveravaju mu svoje iskustvo. Dobro je obezbediti informativne flajere koje ugroženi ljudi mogu kasnije da proučavaju tako da imaju informacije za

sledeće viđenje. Ako vidite da je tema teška za osobu sa kojom razgovarate, pažljivo nastavite sa razgovorom ili pokušajte da razgovor završite.

Posebna karakteristika socijalnog rada sa ljudima izloženim riziku nasilja izazvanog mržnjom jeste **jezička i kulturna barijera**. Ako se sa tim susretnete, pokušajte da budete otvoreni za komunikaciju koja kroz to prolazi. Budite radoznali i odredite pravo značenje informacije koju primete. Ako ste iznenađeni ili uznemireni zbog nečega, budite toga svesni.

Došlo je do promena u jeziku. Pokušajte da izbegavate reči koje ugroženim ljudima negiraju njihovu ljudskost. Ako je moguće, osobu izloženu nasilju izazvanu mržnjom opisujte **ne koristeći termin** „žrtva“, **već neki drugi**. Termin „žrtva“ se često vezuje za neaktivnost, bespomoćnost i zavisnost. Za ljude koji su izloženi riziku usled predrasuda, mi se borimo za njihovu aktivnost, učešće u traženju rešenja i nezavisnost. Pokušajte da koristite terminologiju koju koristi osoba sa kojom radite.

Problem svake osobe je **individualan**. Kada ostvarujete kontakt, nikada ne navodite pojedinačna iskustva sa prethodnim klijentima. Ako želite da prenesete da imate iskustva u određenoj oblasti, govorite o sebi, ne o ljudima prema kojima ste u obavezi čuvanja podataka.

Budite **svesni svojih privilegija i moći** i aktivno radite imajući to na umu. Za razliku od mnogih ugroženih grupa, vi imate dovoljno informacija i obrazovanja, uopšteno govoreći, niste izloženi dugotrajnoj marginalizaciji i obeležavanju kao žrtve, nemate jezičku prepreku kada treba da dođete u kontakt sa vlastima, lekarima i policijom, i suočavate se sa nasiljem izazvanim predrasudama zahvaljujući činjenici da radite za dobrobit ugroženih grupa. Na određenom mestu, vi ste osoba koja odlučuje kada da se pojavi, kome da se obrati i koju informaciju da pruži.

Mnogi ljudi veruju da se socijalni rad i savetovanje plaćaju. Usled toga mogu da se plaše da vam se obrate za savet i pomoć. Unapred obavestite klijente da su vaše **usluge besplatne**. Ako organizujete druge nakandne usluge za koje će morati da plate naknadu (npr. advokatske), i o tome obavestite klijenta.

Za socijalni rad **ograničenja i pravila za saradnju** su važna, naročito kada je reč o vremenu i stvarnom cilju savetovanja. Različite organizacije mogu da imaju različite smernice u vezi sa tim kome, kako i kada pružaju usluge i savetovanje. Na primer, neke organizacije pružaju usluge samo u kontekstu nasilja izazvanog predrasudama, druge se bave diskriminacijom, a neke treće pružaju socijalno savetovanje određenim ciljnim grupama. Unapred informišite klijente o ograničenjima da biste izbegli razočarenja, sukobe, gubitak poverenja ili reputacije u zajednici sa kojom radite.

Budite spremni na **stereotype** sa kojima možete da se susretete među ljudima sa kojima radite na terenu. Neka bude unapred jasno kako ćete odgovoriti na njihove predrasude. Možda ćete biti prva osoba iz većinskog društva koja razgovara sa ugroženim ljudima i to znači da možete postati meta žalbi, besa i agresije. Ovo se ipak ne odnosi na vas, već na društvo koje stvara uslove za nastanak stereotipa o vašim klijentima, za njihovu diskriminaciju i marginalizaciju.

# Uticaj nasilja izazvanog predrasudama na živote ugroženih ljudi i zajednica i uloga socijalnog rada

Posledice nasilja izazvanog predrasudama direktno utiču na određenu osobu (žrtvu) izloženu ovom nasilju, zajednicu čiji je predstavnik, i celo društvo unutar čijih granica se nasilje dogodilo. Ovaj trostruki efekat sa jedne strane može da se vidi u zakonima većine evropskih zemalja kada je reč o nasilju izazvanom mržnjom (kroz povećanje kazni), ali treba takođe da se ogleda u socijalnom radu. Trostruki efekat nasilja izazvanog mržnjom vidljiviji je u nasilnim, dugotrajnim ili brutalnim napadima mržnje. Takvi napadi imaju potencijal i da mobilišu osetljive zajednice i da pomognu tome da se promeni pristup države gonjenju ili razumevanju napada izazvanih mržnjom. Kada rade sa žrtvama, socijalni radnici treba uvek da imaju na umu da se incident može u izvesnoj meri odraziti na širu zajednicu ili, u zavisnosti od toga koliko je ozbiljan, na društvo kao celinu.

Ključna veština socijalnih radnika, pored toga što treba da prepoznaju da su se njihovi klijenti suočili sa nasiljem izazvanim predrasudama, treba da bude i znanje o uticaju ovog nasilja. Ovi uticaji mogu da imaju različit intenzitet, ali su uvek složeni. U sledećem poglavlju želimo da uvedemo socijalne radnike u određene posledice napada izazvanih mržnjom i da pristupimo ulozi socijalnog radnika u vezi sa njima.

## Dostojanstvo

Svaki napad izazvan predrasudama je pre svega napad na dostojanstvo žrtve. Činjenica da žrtva postaje cilj napada zbog svojih ličnih karakteristika koje se ne mogu promeniti (boja kože, nacionalnost, jezik, seksualni identitet) ili za koje nije u redu da se promene (veroisповest, politička uverenja) utiču na njihovu celokupnu ličnost. Ljudi koji su doživeli napad prolaze kroz akutno poniženje tokom napada, ali često dugo nakon napada osećaju sramotu, strah, potčinjenost, agresiju i gubitak poverenja. Žrtva takođe može tokom dugog perioda da ponavlja reči ili osećanja koja su pratila napad. Za neke ljude napad na njihovo dostojanstvo može da se ispolji u samoopuštavanju i gađenju na same sebe. Napad na dostojanstvo osobe koja je izložena nasilju izazvanom mržnjom žrtve često opisuju kao ozbiljniji nego napad na njihovo telo, i ponekad se opisuje kao napad sličan napadu na dostojanstvo žrtava seksualnog nasilja.

Žrtve mogu da počnu da pribegavaju raznim vrstama mehanizama suočavanja. Neke mogu da trpe od dugotrajne štete po njihovo samopouzdanje i samopošto-

vanje i da imaju mentalne i somatske posledice. Neke osobe mogu da počnu da **kriju svoj identitet**, naročito svoju veroispovest, zdravstveno stanje, seksualnu orijentaciju, nacionalnost ili socijalni status. Takođe mogu da počnu da **izbegavaju zajednicu** čiji su članovi i da pokidaju veze koje su naročito važne u periodu posle napada. U slučajevima homofobnog nasilja, žrtve mogu da počnu da se ponašaju **heteroseksualno** i da počnu da posmatraju heteroseksualnost kao prirodno stanje. Usled toga, suprotno svojoj orijentaciji, mogu da pokušaju da uspostave odnose sa heteroseksualnim osobama, što može da dovede do dodatnih teškoća i psiholoških problema. Uobičajeni mehanizmi borbe su **normalizacija nekih oblika** nasilja izazvanog mržnjom. Naročito za one zajednice koje su često mete diskriminacije i marginalizacije na datom mestu, manje strogi oblici manifestovanja nasilja izazvanog predrasudama postaju normalni. Normalizacija napada je psihološka odbrana od bremena koje bi priznanje veličine napada značilo za žrtvu.

### **Mogućnost za socijalni rad**

Posebno naglasite žrtvi da napad **nije njena krivica**. Činjenica da je počinioc izabrao njih zbog njihovog identiteta ne znači da postoji nešto pogrešno u vezi sa njima ili njihovim identitetom. Informišite vaše klijente da je napad na njih protivan principima demokratskog društva. Istaknite to da zajednice u kojima žive imaju stalnu obavezu prema različitosti i svakom napadu protiv pojedinca zato što su njen ili njegov identitet neprihvatljivi.

Objasnite vašim klijentima da vi **shvatate napad** kao napad na njihovo **dostojanstvo**. Ako žrtve same pominju napad na njihovo dostojanstvo, nemojte ga pogrešno njima pripisati. U svakom slučaju pazite na promene njihovih navika ili ponašanja. Pitajte kako se osećaju i ne koncentrišite vašu pomoć samo na rešavanje praktičnih problema (zdravlje, kontakt sa policijom, smeštaj).

Podržite žrtvu u tome da ne **prekida kontakt sa zajednicom** kojoj pripada. Zajednica može da im pruži prirodnu i neformalnu podršku u teškoj situaciji nakon napada. Pružite podršku u kontaktu sa zajednicom.

Sa vašim klijentom otvorite pitanje **identiteta**. Saznajte šta njima znači njihov identitet i budite otvoreni za nove informacije i različita iskustva. Ako vam povere svoje osećaje otuđenja i diskriminacije, nemojte ih objektivizirati ili umanjivati, naročito ako pripadate većinskoj populaciji.

### **Gubitak osećaja sigurnosti i gubitak kontrole**

Većina napadnutih oseća gubitak osećaja sigurnosti i gubitak kontrole nad svojim životima. Ljudi koje su napali zbog njihovih razlika mogu da imaju veliki osećaj različitosti. Usled toga obnavljanje osećaja bezbednosti i kontrole nad životima ljudi izloženih nasilju usled predrasuda može da traje duže nego što je to slučaj sa žrtvama nekog uobičajenog krivičnog dela.

**Osećaj sigurnosti** je subjektivna percepcija odsustva strahova kojima je određena osoba izložena u spoljašnjem svetu. Oblikuju je različiti uticaji. Važnu ulogu u percepciji osećaja sigurnosti igraju ličnost, temperament, sposobnost i veština da se neko bori sa stresnom situacijom, dovoljno informacija, prethodna iskustva, ukorenjenost u zajednicu, predviđanje reakcija drugih ljudi, itd. Dokazano je da okruženje, ljudi sa kojima se žrtva povezuje i informacije koje on ili ona primaju imaju uticaj na osećaj sigurnosti. Osećaj sigurnosti ne odgovara stvarnim strahovima koji postoje u nekom okruženju.

Za osobe izložene riziku nasilja izazvanog mržnjom subjektivno sigurno mesto može biti i mesto koje drugi ne smatraju sigurnim. Klasičan primer jesu **mesta isključena iz društva** (geta). Ako su ova mesta nacionalno i etnički homogena, za ljude izložene riziku predstavljaju okruženje u kojem mogu da budu ono što jesu, u kojem osećaju podršku zajednice ili u kojem subjektivno ne osećaju strah. Stoga nasilje izazvano predrasudama stvara još jednu prepreku socijalnoj inkluziji.

Do gubitka kontrole nad sopstvenim životom kod žrtve dolazi još tokom samog napada. Počinilac je taj koji odlučuje kada, kako i na kome će izvršiti napad, da li će se napad završiti i da li će žrtva preživeti. Potom žrtva proživljava drugi gubitak kontrole tokom procesa psihološke borbe sa napadom. Tada su žrtve izložene mnogim spoljašnjim uticajima koji mogu da uzrokuju **drugo povređivanje** (tj. drugu viktimizaciju). Sva tela i institucije sa kojima žrtva dolazi u kontakt kada razjašnjava napad izazvan predrasudama učestvuju u nastanku drugog povređivanja. Žrtve često ne mogu da odluče kako da vode brigu o svom zdravlju. Osim u retkim izuzecima, oni ne mogu da utiču na početak, vođenje i ishod krivičnog postupka. Oni ne mogu da speče medije da izveste o napadu. Socijalni radnici mogu da doprinesu osećaju gubitka kontrole tako što će imati pogrešan pristup.

Gubitak osećaja sigurnosti u slučajevima nasilja izazvanog predrasudama vezan je za **kolektivnu precepciju incidenata izazvanih mržnjom**. Ugrožene osobe znaju da ako je neko bio napadnut zbog toga što je drugačiji usled posebnih spoljašnjih karakteristika (boje kože, hendikepa, nošenja verskih simbola, itd.) može takođe biti izložen riziku. Zbog toga ako se nasilje izazvano mržnjom koristi na određenom mestu u određeno vreme ili protiv određene zajednice, ugroženi ljudi u drugim oblastima takođe mogu da osećaju strah od opasnosti ili neizvesnosti.

Za one koju su već jednom bili meta nasilja izazvanog predrasudama, gubitak osećaja sigurnosti se odnosi na znanje da napad može da se ponovi u bilo koje vreme jer razlog koji vodi napadu (spoljne karakteristike) ne može da se promeni.

Razlog zbog kojeg dolazi do drugog povređivanja u slučajevima napada izazvanih mržnjom jeste njihova suština. Mnogi predstavnici organizacija i institucija sa kojima žrtve dolaze u kontakt imaju čitav niz predrasuda i stereotipa u vezi sa njima. Medicinske ustanove mogu da ne budu spremne da leče osobe koje govore drugačiji jezik, transrodne osobe i osobe sa posebnim potrebama. Policija i



sudovi mogu da smatraju pripadnike manjina nepoverljivim svedocima. Mediji ne oklevaju da koriste stereotipe ili predstave o napadnutim osobama. Najveća šteta koja može da se nanese jeste kada razlog za napad postane izazov.

## **Mogućnost za socijalni rad**

Cenite hrabrost vaših klijenata što vam govore o napadu na njih i podržavajte ih u ponovnom zadobijanju kontrole nad svojim životima. Postepeno zajedno ojačajte njihove veštine i dozvolite im da donose odluke o svojim životima. Ako žrtva odluči da napad ne prijavi policiji, pokušajte da saznate zašto to želi. Ako naidete na prepreku koju možete zajedno da prevazidete, pokušajte to da uradite. U svakom slučaju uvek poštuju odluku ljudi koji su izloženi nasilju izazvanom predrasudama. Krivični proces može da bude veliki teret za žrtvu. Mnogu pokušavaju da se suoče sa napadom na drugi način, na primer, tako što rade sa vama.

Uverite svoje klijente da **verujete u ono što govorite**. Ako oni veruju da su bili meta napada izazvanog mržnjom, ne dovodite to u pitanje. Ako informaciju traži neko drugi (lekari, policija), budite na strani vašeg klijenta. Kasnije se možda može dokazati da napad nije bio izazvan predrasudama. Nemojte okretati leđa svojim klijentima. Moguće je da su oni progrešno procenili razloge počinioaca. Imajte na umu da ljudi često postaju dugoročne mete nasilja izazvanog predrasudama. Tada mogu konkretan incident progrešno da procene.

Utvrđite jasan plan sa svojim klijentima. **Ne obećavajte ništa što ne možete da uradite** Pokušajte da date jasan vremeniski okvir. Ako plan zavisi od spoljašnjih uslova, obavestite vaše klijente o tome. Redovno ažurirajte plan.

Takođe, stvorite okruženje u kojem žrtve napada mogu da podele svoje sumnje i osećanja. Kao socijalni radnik znate da su osećanja nešto subjektivno. Preporučljivo je da se izbegava poređenje slučaja vašeg klijenta sa drugim slučajevima. Ako vam kažu da se plaše napada o kojem su čuli, shvatite ozbiljno njihovu zabrinutost. Pomozite im da dobiju više informacija i da **procene dimenzije trenutnog straha**. Obezbedite prostor u kojem ljudi u opasnosti mogu da „otpuste“ svoje strahove.

Možete da pomognete klijentima da naprave **plan bezbednosti**. On bi trebalo da sadrži informaciju o tome kada, kako i gde mogu da se obrate u hitnom slučaju, koja su prava žrtava u vezi sa vlastima koje vode računa o njihovoj bezbednosti (policija, komunalna policija), i koje su granice neophodne samoodbrane. Plan bezbednosti takođe može da se primeni na bezbednost informacija. Podsetite ugrožene na rizike deljenja privatnih informacija i fotografija na društvenim mrežama.

## Medicinske i psihološke posledice i trauma

Kao rezultat napada izazvanog predrasudama, žrtva može da ima veliki broj zdravstvenih problema. Može biti reč o samo jednoj povredi ili o povredama koje zahtevaju dugoročno lečenje ili onima koje dovode do trajnog oštećenja. Zdravstvene posledice mogu da dovedu to privremenog ili trajnog gubitka posla. Osobe izložene nasilju izazvanom predrasudama često imaju poteškoću da nađu novi posao nakon što se oporave i među onima su koji trpe diskriminaciju na tržištu rada.

Mentalno zdravlje žrtve takođe može da bude pogođeno. Psihološke reakcije se pojavljuju na različitim nivoima. Odmah nakon napada ljudi su u šoku koji dovodi do promena raspoloženja, agresije, plača ili upadljive tišine, poremećaja ponašanja, krivice, izbegavanja društvenih kontakata, zaboravljanja, nesanice, gubitka apetita, preteranog osećaja umora, itd. Kod nekih ljudi to ima dugotrajne posledice. Žrtve su nesposobne da se prilagode na novu situaciju nakon napada. Oni ne žive život istim kvalitetom kao pre napada. Dugoročni stres može da se razvije u posttraumatski stresni poremećaj. Neke studije pokazuju da se poremećaj razvija mnogo češće kod žrtava nasilja izazvanog predrasudama. Ljudi izloženi riziku izazvanom predrasudama mogu takođe da razviju **mehanizme borbe sa problemom različite** u odnosu na većinu populacije. Osnovni problem onda leži u nedostatku stručnjaka koji mogu da pruže odgovarajuće lečenje ljudima napadnutim zbog njihovih razlika.

Zdravstvene i psihološke posledice su takođe u vezi sa **povećanim troškovima lečenja**. Za neke vidove lečenja žrtva mora da se pobrine za trošak sama, delom ili u celosti (npr. za psihoterapiju). Neke žrtve nisu deo sistema javnog zdravstvenog osiguranja. Usled zdravstvenih problema žrtve mogu da izgube posao ili druge prihode.

### Mogućnost za socijalni rad

Socijalni radnici mogu da ponude klijentima pomoć tako što će im naći odgovarajuću zdravstvenu zaštitu ili im obezbediti fondove da plate za svoju zdravstvenu zaštitu (različiti nacionalni fondovi, trenutno socijano osiguranje). Možete takođe pružiti podršku u pregovaranju sa poslodavcima da im pomognete da spreče gubitak posla.

Žrtvama može da bude potrebna pomoć u oblasti mentalnog zdravlja. Psihološki problemi i dalje su obeleženi. Socijalni rad bi trebalo da se koncentriše na to da učini normalnim to da u **složenim situacijama** ovakve vrste žrtve **prirodno** traže stručnu pomoć. U različitim kulturama mentalni problemi mogu da se posmatraju na različite načine, tako da budite oprezni sa vašim klijentima. Može da bude teško da se obezbedi lečenje za ljude koji ne govore jezik zajednice u kojoj žive, u takvim slučajevima neophodno je da se obezbedi terapeut koji govori jezik žrtve ili da se obezbedi prevod. Ukoliko se klijent slaže, možete da ga ispratite na

prvi sastanak sa psihoterapeutom i da objasnite prirodu nasilja izazvanog mržnjom. Takođe je moguće da žrtva ne bude zadovoljna terapijskom pomoći, ali nemojte odustajati. Nelečeni psihološki problemi mogu da postanu hronični i da vode izolaciji žrtve.

## Odnosi i društvene veze

Svako nasilje može da poremeti porodične i druge lične odnose ljudi koji su nasiljem pogođeni. Specifičnost nasilja izazvanog predrasudama leži u **relativnoj nesposobnosti da se podeli** iskustvo sa osobama koje nemaju nepromenljive karakteristike zbog kojih je žrtva napadnuta. Ljudi koji su dugo izloženi predrasudama i marginalizaciji smatraju da im je vrlo teško da objasne svoje iskustvo onima koji možda ne prolaze kroz istu situaciju.

Napadi izazvani predrasudama mogu loše da utiču na međuljudske **odnose žrtava**. Žrtva se često povlači u sebe, osetljiva je na uobičajene situacije i odbija bliske kontakte. Brižni partner može, čak i sa dobrom namerom, previše da ograniči život svog partnera-žrtve. Partner može takođe da doživljava različite psihološke probleme u vezi sa stresom izazvanim napadom na voljenu osobu. Zajedno mogu da osećaju strah da napad može da se dogodi ponovo bilo kada u budućnosti.

Posebne su situacije kada je par meta napada izazvanog mržnjom. Napad može da izazove potpunu promenu u odnosima među žrtvama. Oni mogu međusobno da se okrivljuju povodom toga ko je „izazvao“ napad, ko je koga branio a ko nije, i ko je kako reagovao posle napada. Tamo gde je reč o parovima gde su partneri različitih etničkih pripadnosti često možemo da sretnemo samoprekor žrtve čije su lične karakteristike (obično boja kože) dovele do napada. Posle nekog vremena nakon napada odnos može da se **prekine**.

Ljudi u okruženju onih koji su u opasnosti od nasilja izazvanog predrasudama često ne znaju kako da reaguju na napad i kako da podrže žrtvu. Teško je govoriti o napadu, a vratiti se normalnom odnosu kao partner, kolega ili komšija može biti teško. Usled toga žrtva postaje društveno izolovana, potvrđujući svoje osećanje da je neželjena i tako produbljuje svoje probleme sa mentalnim zdravljem.

## Mogućnost za socijalni rad

Odnosi vaših klijenata su imali test izdržljivosti. Neki su se prekinuli. Dozvolite im da podele sa vama svoje probleme, bes i stres, činjenicu da se odećaju napuštenu. Još jednom naglasite da ne treba sebe da krive za napad na voljenu osobu.

Ako radite sa parom ili grupom žrtava, pronađite trenutak da predložite **individualno savetovanje**. Potrebe svake osobe nakon napada izazvanog mržnjom su jedinstvene. Ponekad može da se dogodi da grupa pokušava da reaguje zajedno ili u skladu sa potrebama najosetljivijeg ili najdominantnijeg člana. Na taj način

se interesi pojedinaca lako zanemare. Predložite individualno savetovanje pažljivo, kao uobičajeni deo savetovanja.

Ponekad se susrećemo sa činjenicom da pažljiv partner govori za žrtvu. Razlog može biti racionalan - prepreka u jeziku ili nepoznavanje okruženja žrtve ili zdravstvenog stanja. Uključivanje partnera žrtve u toj situaciji je moguće, ali uvek u razumnim granicama. Partneri treba da **ostanu partneri**, oni nisu tumači i nemaju iskustva u socijalnom radu. Partneri često preuzimaju odgovornost za žrtvu i usled toga na duže vreme preuzimaju teret koji ne moraju da nose. Poštujte ulogu pažljivog partnera i pokušajte da definišete granice saradnje.

## Gubitak posla ili izvora prihoda ili neuspeh u školi

Posledice napada izazvanog predrasudama mogu da uključe **rizik od gubitka posla** ili neuspeha žrtve. Napadi mogu da dovedu do dugoročnog lečenja i odsustva sa posla ili iz škole kao posledicu toga i mogu da imaju dugoročne posledice. U nekim slučajevima, usled urušavanja zdravlja, žrtva nije sposobna da ikada više radi.

Neke grupe su uplašene nasiljem izazvanim mržnjom, posebno stranci koji rade u nepovoljnim uslovima rada. Oni obično nemaju uobičajeni ugovor o radu, već rade na osnovu drugačijeg nepovoljnijeg pravnog odnosa (ugovor o radu na određeno vreme, ugovor koji se može prekinuti bez najave). U slučaju problema sa zdravljem, obično nisu deo **mreže socijalne zaštite** kao regularni radnici i ostaju potpuno nezaštićeni.

Đaci koji usled posledica nasilja izazvanog predrasudama prestanu da idu u školu ili dožive neuspeh na ispitima mogu delimično ili potpuno da izgube motivaciju da završe svoje obrazovanje. Veliki napad na njihove živote jeste i **nasilna promena školske zajednice**, što se događa u situacijama u kojima izgube toliko vremena da im se preporučuje da ponove svoje obrazovanje. To obično dovodi do pogoršanja perspektiva, što može da ima dalekosežne posledice za budući život žrtve.

### Mogućnost za socijalni rad

U socijalnom radu možete se koncentrisati na unapređenje veština vaših klijenata tako da oni mogu da **zadrže svoje poslove ili da pronađu nove**. Neki poslodavci mogu da pomognu žrtvama tokom njihovog oporavka ili da ih prebace na drugi, pogodniji posao. Podržite žrtve u pregovaranju sa poslodavcem.

Ako je zaposlenje ili neki drugi pravni odnos prekinut kao rezultat dugoročnog zdravstvenog stanja vašeg klijenta, pronađite i pružite klijentu informacije o tome da li je **takvo ponašanje poslodavca u skladu sa zakonom**. Podržite klijente u njegovoj odluci da se brani od neprikladnog ponašanja poslodavca.

Ako vaš klijent/klijentkinja izgubi posao i suoči se sa finansijskom situacijom u pogoršanju, zajedno potražite rešenje. Gubitak posla, naročito ako se shvata kao neprevedan, veliki je udarac na mentalno zdravlje i samopoštovanje žrtve. Ako se

vaši klijenti susreću sa **diskriminacijom** dok traže posao, ponudite im rešenja (obično pravna).

Radite na motivaciji đaka čije su se perspektive pogoršale ili koji su bili primorani da napuste školu usled napada izazvanih predrasudama. Škola može da dogovori individualni plan učenja ili određene olakšice u ocenjivanju. Podržite žrtvu u razgovoru sa školskim drugovima o tome šta mu/joj se dogodilo i u izbegavanju obeležavanja u vezi sa nedostatkom obrazovanja. Pitajte klijente kako napreduju u školi i da li su se susreli sa nekim oblikom vršnjačkog nasilja nakon napada.

## Finansijske implikacije i gubitak smeštaja

Žrtve se suočavaju sa finansijskim troškovima u vezi sa događajima koje su proživeli, koji takođe mogu da dovedu do delimičnog ili potpunog gubitka prihoda (videti gore). Fondovi se troše za medicinsko lečenje (lekove, putovanja do lekara, psihoterapiju), popravku ili zamenu oštećenih predmeta, zaštitu (oprema za odbranu) i za preseljenje.

Gubitak ili umanjeње prihoda negativno se odražava na živote žrtava odmah nakon napada. Mnogo žrtve **nemaju ušteđevinu**, a, u potpunoj suprotnosti s tim, mogu da budu prinudene da otplaćuju različite pozajmice i dugove. Neki ljudi se bore sa svojom pogoršanom finansijskom situacijom tako što uzimaju dodatne pozajmice i postepeno upadaju u klopku dugova.

Nasilje izazvano predrasudama može da uzrokuje gubitak mesta za stanovanje. Kada dođe do napada u kući ili u njenoj blizini, žrtva može da poželi da se iseli. Ponekad su osobe čak prinudene da se isele jer je vlasnik saznao za napad i najavio im iseljenje. Ako žrtva pripada grupi koja se, uopšteno posmatrano, susreće sa **diskriminacijom na tržištu smeštaja** (nacionalne manjine, stranci), njihovi napori ili padaju ili se oni sele na društveno isključne lokacije.

### Mogućnost za socijalni rad

Vaši klijenti će se vrlo verovatno susresti sa finansijskim problemima. Treba da ste svesni ovog problema i treba o njemu oprezno da razgovarate. Ako vaši klijenti imaju problema sa finansiranjem svojih potreba, pomozite im da naprave **finansijski plan**. Vidite da li mogu da dođu do dodatnih prihoda ili da smanje svoje troškove. Podržite žrtvu u dobijanju socijalne pomoći ili drugog vida finansijske pomoći.

Većina troškova sa kojima se žrtva susreće kao rezultat napada mogu se potraživati od počinioca u krivičnom postupku (u zavisnosti od pravosudnog sistema). Skrenite pažnju žrtve na to da i pomozite joj da dobije odgovarajuću pravnu pomoć.

Podržite žrtvu tako da se ona oseti bezbedna u svom domu. Možete raditi zajedno sa vlasnikom stana. Ako nema drugog načina, ponudite pomoć žrtvi u pronalaženju odgovarajućeg smeštaja. Razmotrite rizike života u društveno isključenim mestima.

## Neželjena pažnja

Neki napadi izazvani predrasudama privlače pažnju javnosti i medija. Intenzivno objavljivanje ličnih i zdravstvenih podataka može da dovede do druge viktimizacije žrtava. Žrtva ima samo **veoma ograničen uticaj** na to da li će se i kako izveštavati o njenom slučaju. Neki mediji mogu čak da dosađuju žrtvi ili da pokušaju da je prinude da dâ izjavu. Takođe smo susreli slučajeve u kojima je priča žrtve u potpunosti izmenjena.

Neke žrtve **veruju** da će **pažnja medija pomoći da se napad na njih razjasni** ili da izazove solidarnost. Neki ljudi objavljuju priče o napadima na njih u pokušaju da istaknu opšti ili dugotrajan problem. Pa ipak, obično su razočarani rezultatima medijske pokrivenosti.

Sve veća dostupnost digitalnih foto-aparata i video-kamera omogućava prolaznicima da zabeleže napad izazvan predrasudama. Materijal potom može da se deli na društvenim mrežama. Neki mediji ne oklevaju da ukradu privatne fotografije sa Fejsbuk profila žrtve.

Ljudi izloženi nasilju izazvanom predrasudama **veoma su zabrinuti** u vezi sa tim kako se o njihovom slučaju **izveštava**. Većina njih čita komentare ispod članaka objavljenih onlajn i može da naiđe na vrlo negativne, stereotipne i uvredljive reakcije. Prilike za odbranu u ovim slučajevima su vrlo ograničene.

### Mogućnost za socijalni rad

Pokušajte unapred da razgovarate sa vašim klijentom o **rizicima medijske pokrivenosti**. Saznajte da li oni žele da objave svoj slučaj i pod kojim uslovima. Saznajte o tome koja su ograničenja medijskog pokrivanja zločina u vašem pravnom sistemu; neke zemlje u potpunosti zabranjuju otkrivanje identiteta žrtava u javnosti.

U slučaju **neželjenog medijskog pokrivanja**, posavetujte se sa žrtvom o tome kako ona želi da nastavi postupak. Neki mediji dobro odgovaraju na želje žrtava da se ne otkrivaju dalji detalji. Vaši klijenti takođe mogu da uzmu u obzir pokretanje pravnog postupka protiv otkrivanja ličnih i osetljivih informacija.

Nasuprot tome, ako vaš klijent želi da iskoristi svoju priču da podigne osetljivost u vezi sa nekim problemom, pokušajte da postignete takvu medijsku pokrivenost koja će biti pažljiva. Ponudite žrtvi pomoć u odnosima s medijima. Preporučite **autorizaciju članka** ili izveštaja. Recite mu o mogućnosti da sakrije lice ili izmeni glas.

Ljudi vam se takođe mogu obratiti ako se osećaju uvređeni onim što su pročitali o sebi **na društvenim mrežama ili na onlajn diskusijama**. Uspešna odbrana može da uključi ili pregovaranje sa odgovornim urednikom ili administratorom onlajn foruma ili pravni postupak za zaštitu pojedinca. U poslednjem slučaju, obezbedite žrtvi podršku tako što ćete joj pronaći odgovarajuću pravnu pomoć.

# Mogućnosti socijalnih radnika da obezbede pomoć u krivičnom postupku

Svrha teksta koji sledi jeste da socijalnim radnicima i terenskim socijalnim radnicima (u daljem tekstu socijalni radnici) da pravne i praktične savete koji treba da se prate u slučaju da je klijent postao žrtva krivičnog dela izazvanog predrasudama. Bez obzira na razlike koje postoje u nacionalnim pravnim sistemima, svako krivično delo izazvano predrasudama izvršava se sa specifičnim predrasudama (videti poglavlje x).

Na početku, socijalni radnik bi trebalo da pita o pokazateljima incidenta izazvanog predrasudama (videti poglavlje Pokazatelji nasilja izazvanog predrasudama), da sazna da li klijent želi da podnese krivičnu prijavu i koju vrstu **pomoći** traži. Socijalni radnici bi trebalo da se koncentrišu na obavljanje empatičkog i poverljivog intervjua sa klijentom.

Možete da razmotrite **neke napomene** za razgovor sa svojim klijentom:

- Aktivno i **saosećajno slušanje** (npr. izbegavanje prekidanja žrtve, potvrdnog klimanja glavom, izraza „razumem“, „hmmm, to mora da je bilo strašno“, itd...);
- Parafraziranje klijentovih rečenica (npr. rezimiranje delova klijentovog svedočenja da bi se pokazalo razumevanje, npr. „Ako dobro razumem, udario vas je u desno koleno“);
- Prihvatanje **klijentovih osećanja** i pokušaj da se uđe u njegov okvir razmišljanja. Kao rezultat šoka, stresa ili zadobijenih povreda, klijent se često oseća ljut i/ili pokušava da verbalno bude različit od većine, itd. Kada se to dogodi, socijalni radnik bi trebalo da pokuša da smiri žrtvu tako što će pokazati saosećanje (npr. „Vidim da ste bili veoma uzbuđeni zbog ovih zastrašivanja, mislim da bi svako bio u takvoj situaciji“ ili „Shvatam da ste se razbesneli na te strance što su upali u vaše dvorište i govorili vam ružne reči; takva osećanja su prirodna, mislim da bih i ja osećala isto“);
- Postavljanje pitanja koja **podstiču razgovor** kako biste od klijenta dobili pregled incidenta (npr. postavljanje pitanja koja ne omogućavaju žrtvi da odgovori jednostavnim „da“ ili „ne“).
- Prihvatanje klijentove verzije priče i **prepoznavanje razloga predrasuda** pomoći će da se zadobije dodatno poverenje osobe.

Ono što žrtva i socijalni radnik preduzmu neposredno nakon incidenta umnogome zavisi od prirode incidenta i njegovih posledica. Budući da je situacija takva, socijalni radnik bi trebalo da preduzme/izbegne sledeće mere:

**Pomoć u prikupljanju dokaza:** Dokazi su različiti od incidenta do incidenta (za detalje vas molimo da pogledate poglavlje Šta je nasilje izazvano predrasudama). Možete pomoći vašim klijentima da dođu do medicinskih izveštaja, da pravilno dokumentuju štetu, čuvaju provokativne mejlove, telefonske pozive ili poruke.

**Pomoć u kontaktiranju potencijalnih svedoka:** Bez obzira na to kako je do određenog krivičnog dela izazvanog predrasudama došlo, ako je bilo potencijalnih svedoka, terenski socijalni radnik bi uvek trebalo da pokuša da pomogne klijentu da ih kontaktira. Najvažnije u vezi sa ovim jeste da se zabeleže njihovi kontakt podaci i da oni potvrde svoju želju da svedoče u policiji ili pred sudom. Trebalo bi da izbegavate da na sud pozivate svedoke ako niste sigurni u to šta su oni izjavili.

**Pomoć u identifikaciji počinioca:** Ako je žrtva imala prilike da dobro osmotri počinioca, socijalni radnik bi trebalo da pomogne žrtvi u prepoznavanju. Terenski socijalni radnik može da pita klijenta ne samo o osnovnim identifikacionim karakteristikama počinioca (npr. pol, približna dob, stas, visina, boja kose i frizura, brkovi, itd.), već i o posebnim obeležjima, poput tetovaže, nakita ili oznaka na odeći.

**Psihička podrška žrtvi i pokazivanje saosećanja:** Može se reći da je jednako važna uloga socijalnih radnika u tome da daju mentalnu podršku i pokažu saosećanje sa žrtvom. Trebalo bi imati na umu da mnoge žrtve zauzmu stav mentalne samoodbrane prilikom kontakta licem u lice sa socijalnim radnicima koji su iste etničke pripadnosti i nacionalnosti kao i počinioci zločina, što se može pokazati kroz umanjeno poverenje. Opreznost i nepoverenje bi trebalo da se tumače kao prirodno pokazivanje mehanizma samoodbrane žrtve koja je bila ponižena ili na drugi način ugrožena isključivo na osnovu svog porekla; stoga socijalni radnik ne bi trebalo na to da obraća pažnju i da nastavi da se prema klijentu odnosi profesionalno i saosećajno.

## Osnovne činjenice o krivičnom postupku

Krivični postupak može da pokrene policija ili se može pokrenuti na osnovu činjenica opisanih u **krivičnoj prijavi**. Prijava se može podneti u pisanom obliku, usmeno ili na osnovu svedočenja pred organima za sprovođenje zakona. **Odluku** o tome da se **započne krivični postupak** donosi policija. Policija odlučuje o tome da li opisani incident predstavlja kršenje važećih zakona. Ako ne, prijava se odbacuje kao neosnovana. Manje ozbiljni incidenti se mogu prijaviti vlastima da se o njima odluči kao o prekršajima.

Preporučuje se pridržavanje sledećih **opštih pravila** kada se piše krivična prijava. U dokumnetu treba da se navedu ime, adresa i kontakt podaci osobe koja podno-



si prijavu. Prijavu može da **podnese bilo ko**, uključujući i socijalnog radnika; u tom slučaju u prijavi bi trebalo da je identifikovana žrtva (npr. da je navedeno njeno ime, adresa i kontakt podaci). U prijavi **ne mora da se navede tačno delo**. To je zadatak organa za sprovođenje zakona. Dati koliko je god moguće **detaljniji opis** incidenta, npr. kada i gde se dogodio, pod kojim okolnostima, uključujući koliko je god moguće detaljan opis napadača (ili počinioci) i izjave u javnosti koje je dao .

Poseban **akcenat mora da se stavi na potencijalne motive**. Prijava bi trebalo detaljno da opiše sve što podržava sumnju u to da je počinilac (ili počinioci) napao žrtvu zbog njene rase, etničke pripadnosti, veroispovesti, seksualne orijentacije ili drugih ličnih karakteristika tipičnih za krivična dela zbog predrasuda u datom pravnom sistemu. Ona može da uzme u obzir izjave u javnosti ili pesme koje je pevao počinilac (ili počinioci) ili da pomene prethodne incidente u kojima je napadač (ili napadači) pokazao ovu vrstu mržnje prema žrtvi. Prijava bi takođe trebalo da sadrži detaljan opis **posledica** incidenta (npr. tipa i obima povreda i druge nanesene štete). Trebalo bi da sadrži koliko je god moguće više dokaza, uključujući fotografije, imena i kontakte potencijalnih svedoka, kopije lekarskih izveštaja, itd.

Podnošenje krivične prijave ne zahteva potpunu identifikaciju počinioca; ako nije moguće identifikovati počinioca kada se popunjava prijava, policija može započeti postupak protiv nepoznatog lica. Ako policija prikupi dovoljno dokaza koji jasno ukazuju na učešće osumnjičenog u krivičnom delu, oni će **podneti tužbu protiv konkretnog počinioca**. Nakon detaljnog ispitivanja koje uključuje razgovor sa vašim klijentom, policija podnosi slučaj **tužiocu** koji podnosi **tužbu** sudu. Sud prilikom javnog saslušanja odlučuje o krivici tuženog i određuje kaznu.

## Terenski socijalni radnik kao zastupnik žrtve

Zastupnik žrtve je osoba koja na osnovu pisanog ovlašćenja koje je potpisala žrtva dobija pravo ne samo da bude prisutna u bilo kom postupku koji zahteva prisustvo žrtve, već i da nezavisno predstavlja žrtvu. Zastupnik ne mora da bude stručnjak za pravo budući da ovde nije reč o pravnom zastupanju; jedini uslovi su da zastupnik mora da ima pravnu sposobnost i da ne sme da zastupa drugu žrtvu ili svedoka u postupku.

Zastupništvo garantuje socijalnom radniku pravo da bude prisutan u bilo kom pravnom postupku koji uključuje žrtvu i čak i da radi u ime žrtve (npr. da prima mejlove, predlaže dokaze, čita spise, pravi kopije istih, itd.). Već i samo prisustvo socijalnog radnika na saslušanju je prilično efikasno sredstvo zaštite klijenta od toga da se prema njemu odnose nepažljivo i bez poštovanja.

Na saslušanju socijalni radnik - zastupnik može da pomogne tako što će razjasniti pitanja policijskih službenika ako ih klijent ne razume, podsetiti klijenta na važne delove i aspekte svedočenja, ispraviti policijskog službenika ako oseti da se žrtvi postavljaju pitanja koja zbunjuju ili ako se na neki drugi način nekorektno odnose prema njemu ili njoj, proveriti zabeleženo svedočenje pre nego što ga klijent potpiše i pomoći da se prilagodi ako nešto nedostaje ili nije dobro protumačeno.

## Izabrana prava žrtve tokom krivičnog postupka

Sa početkom krivičnog postupka žrtva postaje oštećena strana i uživa sva prava koja se garantuju Krivičnim postupkom (mogu se razlikovati u različitim pravnim sistemima). Najosnovnija prava uključuju sledeća:

### Pravo na informaciju

Žrtva ima pravo da bude obaveštena o svemu što se odnosi na oštećenu stranu, uključujući i pravne lekove i vremenska ograničenja koja se primenjuju (npr. ako žrtva želi da ospori neku donesenu odluku). Lista ovih prava je napisana prilično „pravnim“ jezikom za koji žrtva možda nije emotivno ili prihički pripremljena ili nije intelektualno ili jezički dovoljno kvalifikovana da taj tekst razume. To predstavlja odličnu priliku za socijalne radnike da objasne klijentima stvarno značenje njihovih prava ili da im preporuče organizaciju kojoj mogu da se obrate sa molbom za pojašnjenjem ovih prava ili mogu i sami da kontaktiraju neku takvu organizaciju. Informacije o organizacijama koje pružaju pravnu, psihološku i socijalnu pomoć žrtvama krivičnih dela žrtvi treba da pruži policija. Pravo na informaciju takođe uključuje **pravo na pristup predmetu** i mogućnost pravljenja kopija svih dokumenata u tom predmetu. Ako je počinitelj u pritvoru i **pušten je ili je pobegao**, žrtva ima pravo da bude odmah **informisana o tome**. Organi za sprovođenje zakona moraju da budu unapred obavešteni o žrtvinoj želji da ima informaciju o puštanju ili bežanju optuženog iz pritvora.

### Pravo da se bude aktivan tokom postupka i pravo na svedočenje

Ovo pravo uključuje pravo na **svedočenje**. Iako oštećena strana može da se više puta sasluša na različitim nivoima istrage, sva svedočenja se uvek porede sa prvobitnim. Stoga je izuzetno važno da žrtva bude što je više moguće precizna, i da pokuša da ne ispušta detalje i bude oslobođena stresa ili pritiska prilikom prvog svedočenja. Ovo ipak ne sprečava svedoka da kasnije razradi prvobitno svedočenje.

Oštećena strana ima pravo da **pruži dokaze**. Dokazivanje može da uključi ispitivanje svedoka, osumnjičenih ili osoba koje su na neki drugi način u vezi sa incidentom, ekspertska mišljenja, lekarska mišljenja, fotografije, mejlove, itd, kao i uviđaj na mestu na kojem se dogodio incident, itd. Socijalni radnici mogu da pomognu u prikupljanju i obezbeđivanju dokaza kao i u uspostavljanju kontakta sa osobom koja obavlja istragu.

Ključno pravo osoba koje su prepele nasilje izazvano predrasudama jeste da **traže istragu razloga počinioaca zločina**. Policija nije obavezna da na osnovu predloga oštećene strane obezbedi bilo kakav dokaz ili da obavi bilo kakvu radnju. Ipak, oštećena strana ima pravo da traži od policije da što je detaljnije moguće istraži potencijalne razloge.

Žrtva ima pravo da **svedoči na sudu**. Svedoci imaju priliku da slobodno opišu situaciju, ponašanje počinioaca, svoja osećanja i bilo koji drugi aspekt krivičnog dela.

Osobe mogu imati poteškoća da se kasnije prisete detalja. Možete posavetovati vaše klijente da na sud ponesu zabeleške. Sud ima pravo da pregleda zabeleške. Svedoci su obavezni da odgovaraju na pitanja suda i na pitanja odbrane. **Pitanja** koja se ne odnose na slučaj, koja zbunjuju ili su **omalovažavajuća nisu dozvoljena**. Žrtve ili njihovi zastupnici mogu da ulože prigovor na takva pitanja.

### **Pravo na zaštitu**

Socijalni radnici bi trebalo da poznaju prava žrtava u vezi sa njihovom zaštitom i zaštitom ličnih podataka prisutnih u predmetu. U pravnim sistemima nekih zemalja EEZ žrtve mogu da izbegavaju kontakt sa napadačima tokom saslušanja. Takođe mogu da traže od policije da zaštiti njihove podatke, kao što su adresa, telefonski broj, mesto na kojem rade i/ili druge lične podatke i druge detalje koji nisu u vezi sa slučajem i da ih čuvaju van predmeta.

### **Pravo na nadoknadu štete**

U većini pravnih sistema država EEZ oštećena strana može da traži novčanu nadoknadu za štetu nanесenu krivičnim delom. Žrtve krivičnih dela izazvanih predrasudama mogu da traže nadoknadu za štetu nanесenu njihovom zdravlju, ali i za štetu nanесenu časti i ličnosti. Žrtva je obavezna da dokaže opseg zahteva i njenu vezu sa radnjom napadača.

Socijalni radnici mogu da pomognu svojim klijentima da pripreme i podnesu tužbu za naknadu štete. Oni bi trebalo da znaju rokove u okviru kojih se tužba može podneti organima za sprovođenje zakona. Preporučuje se saradnja sa advokatom prilikom pravljenja nacрта predloga. U nekim pravosudnim sistemima žrtva može da traži od suda da joj dodeli pro bono (besplatnog) advokata. Sud odlučuje o šteti i nalaže počinioцу kao deo presude obavezu da nadoknadi štetu. Ako se ne dosudi nadoknada štete, žrtva može da uloži žalbu na presudu.

Kada je počinilac zvanično optužen, oštećena strana može da traži od nadležnih organa da zaplene imovinu osumnjičenog/optuženog u svrhu nadoknade štete nanесene žrtvi.

### **Pravo na zaštitu od ponašanja policije ili odluka policije, tužilaštva i suda**

Oštećena strana (i njen zastupnik) imaju pravo da traže pravne lekove protiv odluka policije, tužilaštva ili suda. Čak i terenski socijalni radnici koji ne rade u svojstvu zastupnika mogu da pomognu klijentima tako što će ih uputiti u njihova osnovna prava i objasniti im šta mogu da traže od policije da uradi. Oni takođe mogu biti instrument u prevodenju policijskih dokumenata na običan jezik ili mogu podsetiti klijente na rokove u kojima mogu da ostvare određena prava (npr. da traže obeštećenje ili da ulože žalbu).

# Autori publikacije i partneri projekta

## **IN IUSTITIA, o. p. s.**

In IUSTITIA je ustanovljena kao pravna organizacija, prva takva u Republici Češkoj, koja se bavi isključivo nasiljem izazvanim mržnjom u punom značenju te reči. Tema nasilja izazvanog mržnjom dovodi do podizanja javne svesti, profesionalne rasprave i političke debate. Organizacija stalno promovira principe demokratske vladavine prava, uključujući jednakost svih ljudskih bića u časti i pravima. Za dobrobit klijenata, žrtava nasilja izazvanog mržnjom, zakon se primenjuje u sudskim i drugim pravnim zaštitama. In IUSTITIA obrazuje stručnjake i javno mnjenje kada je reč o nasilju izazvanom mržnjom. Eksperti iz organizacije In IUSTITIA rade analize za međunarodne agencije i zajedno sa drugim češkim nevladinim organizacijama bore se protiv rasizma, ksenofobije i drugih oblika netolerancije.

vebsajt: [www.in-ius.cz](http://www.in-ius.cz)

### **USLUGE KOJE ORGANIZACIJA PRUŽA:**

- Socijalno savetovanje i pravne informacije
- Pravno zastupništvo, podrška u procesu krivičnog i upravnog postupka.
- Podnošenje molbi, žalbi, apela itd. za klijenta

### **CILJNA GRUPA**

- Osobe izložene riziku nasilja iz mržnje
- Žrtve nasilja iz mržnje, npr. osobe koje su napadali zbog onoga što jesu ili zbog toga kako izgledaju (i preživeli)
- Voljene osobe i krug ljudi oko žrtve i oni koji su izloženi riziku nasilja iz mržnje (članovi porodice, partneri, prijatelji, predstavnici institucija, saradnici, itd)
- Svedoci krivičnih dela iz mržnje
- Žrtve krivičnih dela

*In IUSTITIA je koautor ove publikacije.*

## **PEOPLE AGAINST RACISM (PAR)**

People Against Racism (PAR) (Ljudi protiv mržnje) vodeća je nevladina organizacija koja se bori protiv rasizma, ksenofobije, ekstremizma i drugih povezanih oblika netolerancije u Slovačkoj od 2001.

PAR je razvila i primenila brojne programe podizanja nivoa svesti, kampanje zastupanja i aktivnosti koje se bave rasizmom, diskriminacijom, predrasudama i krivičnim delima iz mržnje koja za metu imaju Rome i druge osetljive grupe stanovništva.

PAR i njeni članovi se smatraju ekspertima iz oblasti rasizma, ksenofobije i ekstremizma, i pošto to jesu, drže obuke, predavanja i primenjene kampanje za različite ciljne grupe, uključujući lica koja se bave sprovođenjem zakona, tužioce, edukatore, dake i studente i one koji kreiraju politiku.

Aktuelne aktivnosti PAR-a su i:

- nadzor nasilja preko interneta i govora mržnje u Slovačkoj
- obezbeđivanje besplatne pravne pomoći žrtvama rasizma i rasističkih napada ili bilo kojeg oblika diskriminacije
- obrazovne aktivnosti za đake i nastavnike na temu rasizma, ekstremizma i diskriminacije
- davanje komentara i početnih informacija u vezi sa različitim analitički i javno-politički orijentisanim materijalima koji se bave Romima, ekstremizmom, diskriminacijom i sličnim temama. [www.rasizmus.sk](http://www.rasizmus.sk)

*People against racism su koautori ove publikacije.*

## **NOMADA UDRUŽENJE ZA MEĐUSOBNU DRUŠTVENU INTEGRACIJU**

Mi podržavamo ljudska prava, njihovu promociju i zaštitu. Naš rad je namenjen strancima, etničkim i verskim manjinama, lokalnim zajednicama i vlastima. Naš cilj je da neprekidno dijagnostikujemo situaciju stranih državljana u Vroclavu, da im pomažemo i preduzimamo mere protiv diskriminacije. Naše delovanje uključuje istraživanje, otkrivanje problema i zastupanje, intervenciju i pravnu podršku. Mi organizujemo obuke i radionice, debate, konferencije i sastanke, objavljujemo izveštaje i saopštenja.

Od juna 2010. vodimo program „Sukurs protiv krivičnih dela motivisanih predrasudama“. Objavili smo izveštaj pod naslovom ‚Masz problem? Przemoc motywowana nienawiścią we Wrocławiu‘ (Da li imaš problem? Krivična dela motivisana mržnjom u Vroclavu); mi nezavisno nadziremo rasističke incidente, pružamo zastupanje i savetovanje i iznad svega pomažemo pojedincima koji su žrtve krivičnih dela motivisanih predrasudama. [www.sukurs.nomada.info.pl](http://www.sukurs.nomada.info.pl)

Od 2012. vodili smo obrazovne aktivnosti za decu i adolescente iz zajednice rumunskih Roma, i pomagali smo njihovim porodicama. [www.roma.nomada.info.pl](http://www.roma.nomada.info.pl)

Mi vodimo obrazovne aktivnosti na temu protiv diskriminacije i o ljudskim pravima.

Mi smo članica nacionalne Koalicije protiv krivičnih dela izazvanih predrasudama i Vroclavske koalicije za dobrodošlicu izbeglicama.

*Nomada je koautor ove publikacije.*

## **IAN – Međunarodna mreža pomoći**

Međunarodna mreža pomoći IAN je srpska organizacija civilnog društva osnovana 1997. kao odgovor na ratove na teritoriji bivše Jugoslavije. Vizija IAN-a jeste da Jugoistočnu Evropu sačuva od posledica rata i političkog nasilja i da učini da ona postane civilno društvo gde se ljudska prava i blagostanje svih ljudi poštuju. IAN podržava osobe koje su preživele incidente kršenja ljudskih prava i druge marginalizovane i osetljive grupe u razvijanju njihovih potencijala za postizanje pristojnog života. IAN je aktivan na polju prevencije stigme i diskriminacije marginalizovanih populacija kroz različite kampanje i edukacije.

## **VIVE ŽENE**

Vive Žene je nevladina organizacija osnovana 1994, koja isključivo radi na lečenju i rehabilitaciji žrtava ratnih trauma i nasilja u kući. Aktivnosti se odvijaju na tri nivoa, individualnom, nivou zajednice i nivou društva, sa prevencijom višestruke diskriminacije žrtava torture i nasilja kao krajnjim ciljem. Vive Žene je prihvatila integrisani multidisciplinarni pristup u radu sa korisnicima i obezbedila im socijalnu, psihološku, medicinsku i pravnu pomoć.





Projekat finansira Program za krivično pravo Evropske unije i Višegrad fond